

Adviescommissie afgesloten strafzaken
Postbus 20303 2500 EH Den Haag

Bezoekadres:
Korte Voorhout 8
2511 EK Den Haag

Zaak [verzoeker] (ACAS 039)

Waar gaat de zaak in de kern om

Verzoeker is veroordeeld tot een levenslange gevangenisstraf voor drie feiten die hebben plaatsgevonden in april 1994 in Rwanda. Het eerste feit gaat over strafbare handelingen die zijn gepleegd jegens inzittenden van een ambulance. Het tweede feit gaat over de aanval op het complex van de Zevendedagsadventisten (hierna: het Adventistencomplex). Het derde feit gaat over een incident met het gezin [slachtoffers]. Verzoeker betwist niet dat deze feiten hebben plaatsgevonden, maar ontkent daarbij betrokken te zijn geweest. Het bewijs voor de betrokkenheid van verzoeker bij de feiten berust vrijwel uitsluitend op verklaringen van getuigen. De aanval op het Adventistencomplex is uitgevoerd door een grote groep aanvallers. In de loop der jaren is deze aanval in een aantal separate juridische procedures tegen diverse verdachten aan de orde geweest. Getuigen die belastend hebben verklaard voor verzoeker hebben ook in (sommige van) de andere procedures verklaringen afgelegd over de aanval. Verzoeker vraagt in het bijzonder aandacht voor het proces dat in Canada is gevoerd tegen [betrokkene 1]. Hij werd net als verzoeker vervolgd voor de aanval op het Adventistencomplex. [betrokkene 1] is in juli 2013 vrijgesproken. Verzoeker meent dat het getuigenbewijs in zijn zaak in een ander licht komt te staan door wat naar voren is gekomen in de Canadese procedure.

De opbouw van het advies is als volgt:

1. Tijdlijn
2. Achtergrond gebeurtenissen Rwanda
3. De rol van verzoeker
4. De rechtsgang in Nederland
5. Het verzoek van de veroordeelde
6. Adviesaanvraag van de procureur-generaal
7. Het wettelijk kader voor de behandeling van het verzoek
8. De activiteiten van de ACAS
9. Algemene overwegingen van het hof over de waardering van het bewijs
10. Feit 1: ambulance
11. Feit 3: gezin [slachtoffers]
12. Beoordeling door de Commissie van het verzoekschrift voor zover dat ziet op feiten 1 en 3
13. Tussenconclusie van de Commissie over feiten 1 en 3
14. Feit 2: aanval op het Adventistencomplex
15. Beoordeling door de Commissie van het verzoekschrift voor zover dat ziet op feit 2
16. Eindconclusies en advies

1. Tijdlijn

Voor een beter begrip van het advies geeft de Adviescommissie afgesloten strafzaken (hierna: de Commissie of ACAS) eerst een korte tijdlijn. In deze tijdlijn zijn de data van de feiten waarvoor verzoeker is veroordeeld verwerkt, alsmede data van procedures die in het advies ter sprake komen.

april-juli 1994	genocide in Rwanda;
13 april 1994	stoppen van de ambulance (feit 1);
16 april 1994	aanval op het Adventistencomplex (feit 2);
27 april 1994	incident met het gezin [slachtoffers] (feit 3);
Juli 1994	verzoeker verlaat Rwanda;
november 1998	verzoeker komt aan in Nederland en vraagt asiel aan;
21 mei 1999	[betrokkene 3], de broer van verzoeker, wordt door het ICTR ¹ wegens genocide veroordeeld tot 25 jaar gevangenisstraf (ICTR-95-1-T); in appel blijft de veroordeling in stand;
21 februari 2003	uitspraak ICTR in de zaak van Elizaphan en Gérard Ntakirutimana (ICTR-96-10-T en ICTR-96-17-T). Elizaphan was 'the overall head of the Mugonero complex' en had een vooraanstaande positie binnen de kerk van de Zevendedagsadventisten in het westen van Rwanda. ² Gérard was arts en tussen 10 en 17 april 1994 de facto het hoofd van het hospitaal in Mugonero. ³ Beiden werden onder meer beschuldigd van betrokkenheid bij de aanval op het Adventistencomplex. In appel (uitspraak 13 december 2004, ICTR 96-10-A en ICTR-96-17-A) zijn de veroordelingen in stand gebleven. Elizaphan Ntakirutimana is veroordeeld tot 10 jaar gevangenisstraf, Gérard Ntakirutimana tot 25 jaar gevangenisstraf;
16 mei 2003	uitspraak ICTR in de zaak van Eliézer Niyitegeka (ICTR-96-14-T). In appel (uitspraak 9 april 2004, ICTR-96-14-A) is het vonnis bevestigd. Niyitegeka is veroordeeld tot een levenslange gevangenisstraf. Ten tijde van de genocide was Niyitegeka Minister van Informatie in Rwanda;
29 augustus 2003	uitspraak van de Amerikaanse immigratierechter in de zaak van [betrokkene 5]; deze zaak heeft een link met feit 2, de aanval op het Adventistencomplex;
februari 2005	aan verzoeker wordt meegedeeld dat zijn zaak in handen is gesteld van de art. 1F-unit van de IND;
eind maart 2005	IND vraagt aan ministerie van Buitenlandse Zaken een individueel ambtsbericht over verzoeker;

¹ Tot en met 31 december 2015 was het International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR) operationeel. Sindsdien worden enkele taken van het ICRT uitgevoerd door het International Residual Mechanism for Criminal Tribunals (MICT of 'Mechanism'). Op de websites van het ICTR en MICT staat veel informatie over de zaken die behandeld zijn.

² Paras. 777 en 782 van het Judgement van het ICTR van 21 februari 2003.

³ Paras. 777 en 796 van het Judgement van het ICTR van 21 februari 2003.

28 april 2005	Mikaeli (Mika) Muhimana, de conseiller ⁴ van Gishyita, wordt door het ICTR veroordeeld tot een levenslange gevangenisstraf (ICTR-95-1B-T). In appel blijft de veroordeling in stand (uitspraak 21 mei 2007, ICTR-95-1B-A). De aanval op het Adventistencomplex maakt onderdeel uit van de beschuldigingen;
14 februari 2006	Ministerie van Buitenlandse Zaken brengt een individueel ambtsbericht uit over verzoeker;
18 mei 2006	IND draagt de zaak van verzoeker over aan het Openbaar Ministerie, waarna dat aan het Team Internationale Misdrijven opdracht geeft een onderzoek in te stellen;
14 juni 2006	eerste rechtshulpverzoek van Nederland aan Rwanda; tussen juni 2006 en 2010 zijn Nederlandse opsporingsambtenaren en rechters-commissarissen meermalen in Rwanda geweest voor onderzoek;
juni 2006	de Groupe Mobile van het Rwandese OM hoort op eigen initiatief 19 getuigen;
7 augustus 2006	aanhouding verzoeker in Amsterdam;
23 maart 2009	vonnis rechtbank Den Haag in de zaak van verzoeker;
9 november 2009	aanhouding [betrokkene 1] in Canada. [betrokkene 1] is in Canada vervolgd voor onder meer de aanval op het Adventistencomplex;
7 juli 2011	arrest gerechtshof Den Haag in de zaak van verzoeker;
28 mei 2012	begin van het proces in Canada tegen [betrokkene 1];
26 november 2013	arrest Hoge Raad in de zaak van verzoeker;
5 juli 2013	uitspraak Cour Supérieure de Justice de l'Ontario, Canada in de zaak van [betrokkene 1]. Hij wordt vrijgesproken. Tegen dit vonnis is geen appel ingesteld;
2017	analyse van de zaak van verzoeker door het Project Gerede Twijfel;
19 juli 2018	indiening verzoekschrift door verzoeker.

2. Achtergrond gebeurtenissen Rwanda

Het hof heeft met betrekking tot de achtergrond van de gebeurtenissen in Rwanda het volgende overwogen (p. 5-14, met weglating van noten):

"Tussen 6 april en midden juli 1994 zijn in Rwanda honderdduizenden Rwandezen om het leven gebracht. De schattingen door deskundigen van het aantal slachtoffers lopen uiteen; de meeste komen op zeshonderdduizend tot - het meest waarschijnlijk - achthonderdduizend doden, ongeveer 10% van de gehele bevolking. De overgrote meerderheid van de slachtoffers behoorde tot de Tutsi-bevolkingsgroep. Naar schatting is in die 100 dagen 75% van de Rwandese Tutsi's vermoord. Deze massamoord geschiedde, zoals in vele (wetenschappelijke) publicaties onbetwist is vastgesteld en door het Rwandatribunaal (hierna ICTR) in een groot aantal vonnissen steeds unaniem is uitgesproken, in een campagne met het doel de Tutsi-bevolking als zodanig uit te roeien. Er kan dan ook geen twijfel over bestaan dat in deze maanden van 1994 in Rwanda een genocide plaats vond. In de woorden van de ICTR Appeals Chamber in de zaak Karemera: "The fact of the Rwandan genocide is part of world history, a fact as certain as any other, a classic instance of a 'fact of common knowledge'."

⁴ Zie p. 8 voor de betekenis van die functie in de bestuurlijke structuur van Rwanda.

Gedurende dezelfde ongeveer 100 dagen werd op het grondgebied van Rwanda een niet-internationaal gewapend conflict uitgevochten tussen het Rwandese regeringsleger (Forces Armées du Rwanda, hierna FAR) en de strijdkrachten van het Rwandan Patriotic Front (hierna: RPF), het voornamelijk uit (nakomelingen van) in voorafgaande decennia uit Rwanda gevluchte Tutsi's bestaande rebellenleger. Het RPF was een gestructureerd en gedisciplineerd leger dat stond onder een verantwoordelijk bevel; het had een erkende commandostructuur met aan het hoofd generaal Paul Kagame.

Het hof zal hierna - grotendeels overeenkomstig de desbetreffende en in hoger beroep niet door het openbaar ministerie en de verdediging weersproken overwegingen van de rechtbank - kort ingaan op de (politiek-) historische achtergrond van het drama dat zich in de periode van 6 april tot midden juli 1994 in Rwanda voltrok. In grote lijnen zal het verloop van deze gruwelijke gebeurtenissen worden geschetst. Het hof baseert zich hierbij - evenals de rechtbank - op zowel publiek toegankelijke bronnen, welke deels als geschriften onderdeel uitmaken van het strafdossier, als op enkele ten behoeve van deze strafzaak opgestelde rapporten. Het hof beperkt zich in zijn uiteenzetting tot wat onmisbaar is voor een goede waardering van de (context van de) aan de verdachte tenlastegelegde feiten. In deze uiteenzetting wordt daarom nauwelijks aandacht besteed aan de rol van internationale actoren (met name Frankrijk, België, de Verenigde Staten, de buurlanden van Rwanda, de (Veiligheidsraad van de) Verenigde Naties en de Organisatie van Afrikaanse Eenheid).

Periode tot 6 april 1994

In november 1959 liepen politieke spanningen hoog op en kwam het tot een eerste uitbarsting van etnisch geweld. Honderden Tutsi's vonden de dood en vele duizenden Tutsi's zochten hun toevlucht in de omliggende landen. De ongeregeldeheden resulteerden in het einde van de Tutsi-monarchie en de proclamatie van de (Eerste) Republiek door Grégoire Kayibanda, leider van de Mouvement Démocratique Républicain Parmehutu (hierna: MDR Parmehutu), de verreweg grootste politieke partij, die zichzelf (letterlijk) definieerde als een beweging exclusief van en voor Hutu's. Op 1 juli 1962 werd Rwanda officieel onafhankelijk. Kayibanda werd president.

In december 1987 hadden Rwandese bannelingen in Uganda en Kenia (voornamelijk Tutsi's) het RPF opgericht. De doelstellingen van het Front, een politieke organisatie met een militaire vleugel, waren verzekering van het recht van alle Tutsi-bannelingen terug te keren naar Rwanda en beëindiging van het één-partij regime van Juvénal Habyarimana. Op 1 oktober 1990 vielen vanuit Uganda enkele duizenden RPF-strijders (het noordoosten van) Rwanda binnen. Daarmee begon een gewapende strijd tussen de troepen van het RPF en het Rwandese leger, die - weliswaar onderbroken door onderhandelingen en wapenstilstanden - voortduurde tot juli 1994. De aanval van 1 oktober 1990 werd door het regeringsleger succesvol afgeslagen en het RPF slaagde er ook daarna (in de periode tot 6 april 1994) niet in een groot deel van het grondgebied van Rwanda blijvend te veroveren.

De militaire operaties van het RPF in voornamelijk het noordoosten van Rwanda, welke gepaard gingen met misdrijven tegen de burgerbevolking, genereerden, in samenhang met een cynische anti-Tutsi propaganda door de Rwandese regering een grote stroom Hutu- vluchtelingen naar het centrum van Rwanda. In 1990 waren dit er ongeveer 300.000, in begin 1993, na een nieuwe grootschalige RPF-aanval, nog eens ongeveer 1 miljoen. Het rapport van de Organisation of African Unity (OAU-rapport) beschrijft hoe de invasie en de guerrillaoorlog de invloed van radicale Hutu-facties in de regering en het leger versterkten,

de reeds grote economische problemen verergerden en bovenal geloofwaardigheid gaven aan de op machtsbehoud gerichte etnische strategie van het regime, meer in het bijzonder de kleine kring rond Habyarimana.

Vanaf oktober 1990 werden regelmatig bloedbaden aangericht onder Tutsi's. Het OAU-rapport meldt hierover:

"On virtually each occasion, they were carefully organized. On each occasion, scores of Tutsi were slaughtered by mobs and militiamen associated with different political parties, sometimes with the involvement of the police and army, incited by the media, directed by local government officials, and encouraged by some national politicians."

Hier is reeds zichtbaar wat zich vanaf 6 april 1994 in volle omvang zou tonen: massamoorden op Tutsi's louter vanwege hun etniciteit, georganiseerd en gestimuleerd door de autoriteiten, uitgevoerd door Hutu-burgers en militias, daartoe aangezet door een giftige anti-Tutsi-propaganda en bijgestaan door politie en leger.

In juni 1991 werd president Habyarimana, geconfronteerd met de oorlog met het RPF, groeiende politieke onvrede, verdere economische verslechtering en zware internationale politieke druk - Rwanda was militair afhankelijk van Frankrijk en economisch van verschillende donorlanden - gedwongen de vorming van oppositiepartijen toe te staan en vredesonderhandelingen te beginnen met het RPF. In april 1992 werd een regering gevormd bestaande uit de MRND (inmiddels Mouvement Révolutionnaire National pour la Démocratie et le Développement (MRNDD) geheten) en enkele voormalige oppositiepartijen. De MRNDD was daarin de grootste partij, maar wel een minderheid. Mede als reactie op deze ontwikkelingen vormden radicale Hutu de Coalition pour la Défense de la République (CRD), een partij die zich nog extremer opstelde dan Habyarimana, bij verschillende gelegenheden fel tegen hem opponeerde en hierdoor grote invloed uitoefende op de MRNDD. Ondanks deze kritiek werkten CRD en MRNDD ook vaak samen.

De nieuwe regering voerde vanaf juni 1992 in Arusha (Tanzania) onderhandelingen met het RPF over een vredesregeling en een nieuwe machtsverdeling in Rwanda. Dit leidde tot deelakkoorden over de repatriëring van vluchtelingen, de integratie van de strijdkrachten van de FAR en het RPF en, op 4 augustus 1993, tot de ondertekening van een definitief akkoord op grond waarvan een brede overgangsregering gevormd zou gaan worden van de MRNDD, de voormalige oppositiepartijen en het RPF. Deze aan Habyarimana afgedwongen akkoorden stuitten op fel verzet en versterkten de polarisatie in het land. Bijna alle voormalige oppositiepartijen spleten uiteen in gematigde en zogenoemde Hutu Power-vleugels, welke laatste zich schaarden aan de zijde van de verder radicaliserende MRNDD en de CDR.

Op 23 oktober 1993 werd in Burundi de kort daarvoor democratisch gekozen eerste Hutu-president Melchior Ndadaye door Tutsi-militairen van het Burundese leger vermoord. In de bloedbaden die daarop volgden werden naar schatting 50.000 Burundezers, zowel Hutu's als Tutsi's, vermoord en ontvluchtten ongeveer een miljoen Hutu's het land, zeer velen van hen naar Rwanda. Deze gebeurtenissen gaven opnieuw voedsel aan de vrees onder Rwandese Hutu's voor (overheersing door) Tutsi's, welke vrees door tegenstanders van de in Arusha overeengekomen machtsverdeling met het RPF volledig werd uitgebuit. President Habyarimana's eigen MRNDD en de CDR stelden de Arusha-akkoorden in een gemeenschappelijke verklaring aan de kaak als "verraad".

De strijd tussen de aanhangers van Hutu Power en gematigden, die implementatie van de

Arusha-akkoorden nastreefden, werd heviger en gewelddadiger.

Er is een overweldigende hoeveelheid bewijs voor de vaststelling dat Hutu-extremisten vanaf 1990 de Hutu-bevolking voortdurend en systematisch hebben aangezet tot haat tegen hun Tutsi-landgenoten. Het hof citeert hier wederom het OAU-rapport:

"A constant barrage of virulent anti-Tutsi hate propaganda began to fill the air. It was designed to be inescapable, and it succeeded. From political rallies, government speeches, newspapers, and a flashy, new radio station, poured vicious, pornographic, inflammatory rhetoric designed to demonize and dehumanize all Tutsi. With the active participation of well-known Hutu insiders, some of them at the university, new media were founded that dramatically escalated the level of anti-Tutsi demagoguery."

Berucht waren publicaties in de krant Kangura. In december 1990 verscheen daarin een artikel onder de titel "Beroep op het geweten van de Hutu's". Het artikel opende met de stelling dat de Tutsi-extremisten die in oktober Rwanda hadden aangevallen (dat wil zeggen het RPF) vertrouwden op de steun van "infiltranten in het land en de medeplichtigheid van Tutsi's in het land". Vervolgens werden de Tutsi's afgeschilderd als bloeddorstig en machtsbelust en de Hutu's opgeroepen ferm en waakzaam te zijn tegen de Tutsi-vijand "die onder ons is en zijn tijd afwacht om ons op een geschikt moment te decimeren"; het artikel eindigt met de "Tien geboden voor de Hutu's", waarin onder meer wordt opgeroepen geen medelijden meer te hebben met de Tutsi's. Ook in veel latere artikelen in Kangura werden de - dus: alle - Tutsi's afgeschilderd als "inyenzi" (kakkerlakken), "inkotanyi" (leden van het RPF), "ibytso" (handlangers); vijanden waartegen de Hutu zich moest verdedigen zonder genade te tonen.

Dezelfde boodschap werd vanaf midden 1993 uitgedragen in uitzendingen van het opgerichte en heel snel zeer populair geworden radiostation Radio-Télévision Libre des Milles Collines (RTLNC). Dit radiostation werd door de CDR gebruikt om propaganda te verspreiden. Volgens deskundige Des Forges speelde dit radiostation "de belangrijkste rol bij het overtuigen van Rwandezen dat Tutsi's vijanden waren die geëlimineerd moesten worden".

Ook partijbijeenkomsten vormden een podium voor het verkondigen van de boodschap dat alle Tutsi's ibytso waren van het RPF en dat de Hutu's zich tegen hen moesten verdedigen. In een bewaard gebleven toespraak van een vice-president van de MRNDD, Léon Mugesera, tegen partijmilitanten is het volgende te horen:

"En wat gaan we doen aan die medeplichtigen (ibytso) hier die hun kinderen naar de RPF sturen? Waarom wachten we en ontdoen we ons niet van deze families? (...) We moeten zelf verantwoordelijkheid nemen en dit schorem uitroeien... De fatale fout die we maakten in 1959 was om ze [de Tutsi's] weg te laten komen... Ze horen in Ethiopië en we hebben een korte weg terug voor ze, door ze in de Nyabarongo rivier te gooien... Ik benadruk dit punt. We moeten handelen. ...Roei ze allemaal uit!"

Een aankondiging van de komende genocide.

Een opvallend element in de anti-Tutsi-propaganda was de voortdurende waarschuwing aan Hutu-mannen zich niet te laten verleiden door Tutsi-vrouwen. Tutsi-vrouwen, zo was de boodschap, waren het geheime seksuele wapen dat de inkotanyi inzetten om Rwanda te veroveren en volgens het eerste van de hierboven genoemde "Tien geboden" was iedere Hutu-man die een Tutsi-vrouw huwde, haar tot zijn concubine maakte of haar als secretaresse in dienst nam een verrader.

Na de overgang naar een meerpartijensysteem (zie hierboven) richtten enkele politieke partijen aan hen gelieerde jongerengroepen op. De jongerenbeweging van de MRND(D) werd Interahamwe ("zij die tezamen staan" dan wel "zij die tezamen aanvallen") genoemd. Deze groepen hielpen bij het organiseren van partijbijeenkomsten, zorgden voor publiciteit en verspreidden propagandamateriaal. In het sterk gepolariseerde en toenemend gewelddadige politieke klimaat werden de jongerengroepen ook steeds vaker ingezet als knokploegen om bijeenkomsten van rivaliserende partijen te verstoren en leden daarvan aan te vallen. Gaandeweg breidden de Interahamwe hun gewelddadige acties uit tot aanvallen op Tutsi-burgers, georganiseerd door de autoriteiten en uitgevoerd in samenwerking met soldaten. Vanaf 1992 werden bovendien door het leger, dat volledig onder controle stond van Hutu-extremisten, militaire trainingen gegeven aan Interahamwe en werden onder hen wapens en munitie gedistribueerd. De Interahamwe werd zo een gewapende militie die ingezet werd tegen politieke tegenstanders (gematigde Hutu's) en Tutsi-burgers. De jeugdbeweging van de CRD, de Izapuzamugambi ('zij die hetzelfde doel hebben' danwel 'zij die één doel hebben'), speelde een soortgelijke rol.

Vanaf oktober 1990 begonnen politieke en militaire leiders te spreken over de noodzaak van burgerzelfverdediging tegen een mogelijk verder oprukken van het RPF-leger. Kolonel Bagosora, die algemeen wordt beschouwd als één van de belangrijkste leiders van de genocide, schetste begin 1993 de grondslagen van het op te zetten burgerzelfverdedigingsprogramma. Vanaf oktober 1993 werd het opzetten van het burgerzelfverdedigingsprogramma actief ter hand genomen. Het programma voorzag in de distributie van grote hoeveelheden wapens:

"[...] the civil defence programme was used in 1994 to distribute weapons quickly and ultimately transformed into a mechanism to exterminate Tutsis."

Het burgerzelfverdedigingsprogramma was een integraal onderdeel van de "machinery carrying out the genocidal plan in 1994."

Begin 1994 stelde een commissie van legerofficiëren een geheim plan van aanpak hiervoor op, genaamd Organisation de l' Auto-Défence Civile. Centraal daarin stond dat het leger en de burgerlijke autoriteiten in geval van hervatting van de gewapende strijd zouden samenwerken met leiders van de MRND en de daarmee geallieerde partijen (en dus ook de milities daarvan) bij het mobiliseren en bewapenen van de burger (lees: de Hutu-bevolking). Al dan niet in het kader van dit plan (het burgerzelfverdedigingsprogramma) werden in de jaren 1993 en 1994 op grote schaal vuurwapens verspreid aan de gemeenten over het gehele land en werden er in de periode van januari 1993 tot en met maart 1994 3.385.000 kilogram machetes geïmporteerd, hetgeen ruim de dubbele hoeveelheid was van voorgaande jaren.

Rwanda stond van oudsher bekend om zijn sterk hiërarchisch gestructureerd, fijnmazig en in administratief opzicht uitermate efficiënt bestuursapparaat. Het land was opgedeeld in tien prefecturen, met elk aan het hoofd een *préfet* die zijn instructies kreeg van de regering (meer in het bijzonder de minister van binnenlandse zaken). Op zijn beurt gaf de *préfet* instructies aan zijn sub-*préfeten* en *bourgmestres*, die veelal zowel politiek leider als bestuurder waren van de communes in zijn *préfecture*. De burgemeesters instrueerden vervolgens de *conseillers* van de *secteurs* binnen hun gemeenten. Deze *secteurs* waren op hun beurt weer opgedeeld in *cellules* (700 à 1000 personen per *cellule*) met elk een chef de *cellule* aan het hoofd.

Clement Kayishema was de *préfet* van Kibuye van 3 juli 1992 tot zijn vertrek naar Zaire in juli 1994. Charles Sikubwabo was de *bourgmestre* (burgemeester) van Gishyita van 1993 tot juli 1994 en Mikaeli (Mika) Muhimana was de *conseiller* van Gishyita van 1990 tot (in ieder geval) juni 1994.

6 april -midden juli 1994

Begin april 1994 waren de Arusha-akkoorden nog steeds niet geïmplementeerd en president Habyarimana - zijn land geteisterd door politiek geweld en economisch aan de rand van een bankroet- stond onder zware internationale druk dit alsnog te doen. Op 6 april 1994 reisde hij af naar Dar es Salaam (Tanzania) voor een ontmoeting hierover met staatshoofden van de omliggende landen. Toen hij diezelfde avond naar huis terugkeerde werd zijn vliegtuig dat net de daling naar het vliegveld van Kigali had ingezet, neergeschoten door een vanaf de grond afgevuurde raket. Het vliegtuig stortte neer op het terrein van zijn presidentiële paleis. Alle inzittenden, waaronder president Habyarimana en president Ntaryamira van Burundi en enkele belangrijke medewerkers van president Habyarimana, kwamen om het leven. Tot op heden is niet opgehelderd wie verantwoordelijk was voor het neerschieten van het vliegtuig.

Wat daarna gebeurde is als volgt kort samengevat in de uitspraak van de Appeals Chamber van het ICTR in de zogenoemde 'Media-trial':

"On 6 April, the plane carrying President Habyarimana was shot down, a crime for which responsibility has not been established. Within hours, killings began. Soldiers and militia began systematically slaughtering Tutsi's. The Presidential Guard, backed by militia, murdered government officials and leaders of the political opposition. On 7 April 1994, the RPF renewed combat with government forces. (...)

On 9 April 1994, an interim government was sworn in, with Jean Kambanda as Prime Minister. A meeting of prefects took place on 11 April, and on 12 April the Minister of Defence appealed through the radio for Hutu unity, saying partisan interests must be set aside in the battle against the common enemy, the Tutsi's. On 16 April, the military chief of staff and the prefect best known for opposing the killings were replaced. This prefect was later executed. Three bourgmestres and a number of other officials who sought to stop the killings were also killed, in mid-April or shortly after. In the instructions given to the population, killing was known as "work", and machetes and firearms were described as "tools". In the first days of killing, assailants sought out and killed targeted individuals, Tutsi's and Hutu political opponents. Roadblocks were set up to catch Tutsi's trying to flee. Subsequently a different strategy was implemented: driving Tutsi's out of their homes to churches, schools, or other public sites where they were then massacred in large-scale operations. In mid-May the strategy turned to tracking down the last surviving Tutsi's, who had successfully hidden in ceilings, holes, or the bush, or who had been protected by their status in the community. Throughout the killing, Tutsi's women were often raped, tortured and mutilated before they were killed."

De genocide was, zoals hieruit kan worden afgeleid, geen spontane uitbarsting van etnisch geweld, maar een door de overheid georganiseerde massamoord op een deel van de eigen bevolking met het doel die bevolkingsgroep voor eens en voor altijd uit te roeien. Het OAU-rapport beschrijft dit als volgt:

"(...) A clique of Rwandan Hutu consciously intended to exterminate all Tutsi in the country, specifically including women and children so that no future generations would ever appear. (...)"

En:

"(...) The Rwandan genocide did not occur by chance. It demanded an overall strategy, scrupulous planning and organization, control of the levers of government, highly motivated killers, the means to butcher vast numbers of people, the capacity to identify and kill the victims, and tight control of the media to disseminate the right messages both inside and outside the country. This diabolical machine had been created piecemeal in the years after the 1990 invasion, accelerating in the second half of 1993 with the signing of the Arusha accords and the assassination in Burundi by Tutsi soldiers of its democratically-elected Hutu President. In theory at least, everything was ready and waiting when the President's plane went down."

De propaganda van de regering werd ook na 6 april 1994 in alle hevigheid voortgezet. De radio-uitzendingen bleven oproepen tot haat tegen de Tutsi-bevolking. De uitzendingen van RTLM werd zeer druk beluisterd. De radio werd ook op grote schaal gebruikt om instructies te geven aan onder meer de Interahamwe. Opvallend in de radio-oproepen was het taalgebruik wat moest onderstrepen dat het land belegerd werd; Hutu's werden daarom opgeroepen "zichzelf te verdedigen" door hun "gereedschappen" te gebruiken bij hun "werk" tegen "de medeplichtigen van de vijand". De ICTR Appeals Chamber heeft over de uitzendingen van RTLM in de 'Media-trial' als volgt geoordeeld:

"486. The Chamber finds that RTLM broadcasts engaged in ethnic stereotyping in a manner that promoted contempt and hatred for the Tutsi population. RTLM broadcasts called on listeners to seek out and take up arms against the enemy. The enemy was identified as the RPF, the Inkotanyi, the Inyenzi, and their accomplices, all of whom were effectively equated with the Tutsi ethnic group by the broadcasts. After 6 April 1994, the virulence and the intensity of RTLM broadcasts propagating ethnic hatred and calling for violence increased. These broadcasts called explicitly for the extermination of the Tutsi ethnic group."

Overall in Rwanda werden wegversperringen opgericht. De wegversperringen opgericht en bemand door het leger bevonden zich dichtbij de frontlinie/ legerposities. De overige wegversperringen waren het meest gevaarlijk en dienden uitsluitend om vluchtende Tutsi's aan te houden en vervolgens standrechtelijk te elimineren. De selectie van Tutsi's was voornamelijk gebaseerd op identiteitsbewijzen.

Tallose Hutu's waren de gewillige uitvoerders van het genocidale beleid van de overheid, dat gebaseerd was op de wijdverspreide en onjuiste veronderstelling dat alle Tutsi's vanzelfsprekend aanhangers zouden zijn van het RPF en bereid zouden zijn het RPF te steunen bij zijn militaire opmars.

Op het slagveld ondertussen verliep de strijd tussen de FAR en het RPF desastreus voor het regeringsleger. Vanuit zijn noordoostelijke basis veroverde het RPF-leger in korte tijd grote delen van het grondgebied van Rwanda. Op 4 juli 1994 nam het Kigali in. Medio juli was de tegenstand van de FAR definitief gebroken, ontvluchtte de interim-regering het land en kondigde het RPF een staakt-het-vuren af. De op 1 oktober 1990 begonnen burgeroorlog eindigde in een totale overwinning van het RPF. De opmars van het RPF-leger naar het westen (waaronder de prefecture Kibuye) en zuidwesten van het land werd voorlopig nog gestuit door de aanwezigheid (vanaf eind juni) van een door Frankrijk geleide troepenmacht in de door de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties goedgekeurde Opération Turquoise, welke tot doel had in dit deel van Rwanda een beveiligde zone te vestigen. Vanaf eind augustus 1994, na het vertrek van de buitenlandse troepen, kwam ook dit (laatste) deel van Rwanda onder het gezag van het RPF.

(...)

De snelle opmars van het RPF, zoals hiervoor omschreven en de daaropvolgende totale ineenstorting van het Hutu-bewind dreef miljoenen Hutu's op de vlucht, ongeveer twee miljoen van hen vluchtten naar de buurlanden, velen naar Zaïre. Eén van hen was de verdachte. Hij is op 11 november 1998 onder een valse naam en met een vals paspoort vanuit Kenia naar Nederland gereisd en heeft bij aankomst asiel aangevraagd.”

3. De rol van verzoeker

Verzoeker is Hutu. Hij is opgegroeid in [plaats], een plaats in het zuidwesten van Rwanda. Verzoeker heeft een paar jaar in Italië gestudeerd. Vanaf eind 1992 woonde hij weer bij zijn ouders in [plaats]. Zijn vader, [betrokkene 2], was zakenman en had een naar lokale maatstaven grote en bekende winkel in [plaats]. Verzoeker assisteerde zijn vader in de winkel. Verzoeker heeft één broer en acht zusters. Zijn broer heet [betrokkene 3]. Verzoeker was sympathisant van de MRND. Hij is in juli 1994 gevlucht uit [plaats] omdat hij naar eigen zeggen vreesde te worden gedood door (leden van) het RPF. Verzoeker is op 7 augustus 2006 in Amsterdam aangehouden op verdenking van het plegen van oorlogsmisdrijven. Volgens het individueel ambtsbericht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken van 14 februari 2006 zou verzoeker hebben deelgenomen aan moordpartijen in Rwanda. Verzoeker zou door de gacaca⁵ van Gabiro, district Mahembe, wijk Rusenyi in de regio Kibuye in staat van beschuldiging zijn gesteld voor deelname aan de genocide. Verzoeker zou ook bekend zijn bij het Rwandese Parquet Général in een onderzoek van het Provinciale Parket van Cyangugu (zuidwest Rwanda) in 1999, waaraan geen opsporingsprioriteit was toegekend omdat verzoeker in het buitenland verbleef en het Parquet Général zich concentreerde op de vervolging en berechting van aangehouden personen in Rwanda.⁶

Verzoeker en anderen, onder wie zijn broer [betrokkene 3]⁷, zouden op 16 april 1994 in Mugonero vele Tutsi-burgers die zich op het Adventistencomplex bevonden, hebben gedood en lichamelijk letsel hebben toegebracht. Voorts zouden verzoeker en anderen op 13 april 1994 inzittenden van een ambulance die bij een wegversperring in Mugonero werd gestopt hebben gedood en/of letsel hebben toegebracht. Tevens zouden verzoeker en anderen op 27 april 1994 bij een wegversperring de doorgang hebben geweigerd en de persoonlijke waardigheid van een Duitse arts en diens Tutsi-vrouw die met hun enkele maanden oude baby op de vlucht waren, hebben aangerand door hen ontierend en vernederend te behandelen en met geweld tegen het leven te bedreigen.

⁵ Een (lokale) Volksrechtbank in Rwanda.

⁶ De ‘Parquet General statements’ zijn aan de Nederlandse opsporingsautoriteiten overgedragen en lagen aan de basis van de eerste getuigenverhoren in Rwanda. De eerste acht getuigen die door de Nationale Recherche zijn gehoord (juli/augustus 2006) waren getuigen die een dergelijk ‘statement’ hadden afgelegd. Gaandeweg is het aantal getuigen uitgebreid.

⁷ [betrokkene 3] is op 21 mei 1999 door het ICTR wegens genocide veroordeeld tot 25 jaar gevangenisstraf, Kayishema and [betrokkene 3] Trial Judgement, § 28 (Imposition of Sentences) en Kayishema and [betrokkene 3] Appeal Judgement. [betrokkene 3] is veroordeeld voor genocide en niet voor specifiek de aanval op het Adventistencomplex. Dat hij bij deze aanval betrokken was, wordt niet betwist. Een van de zussen van verzoeker, [betrokkene 4], een voormalig rechter, is door de rechtbank van Gitarama (Rwanda) veroordeeld tot de doodstraf wegens misdrijven gepleegd tijdens de genocide. Deze straf is later omgezet in een levenslange gevangenisstraf.

De beschuldigingen tegen verzoeker zijn niet alleen geuit tegenover de Nederlandse politie of rechter-commissaris, de naam van verzoeker is soms in andere (eerdere) procedures genoemd.⁸

4. De rechtsgang in Nederland

4.1. Eerste procedure

De feiten waarvoor verzoeker is vervolgd waren aanvankelijk tenlastegelegd als genocide. Op 24 juli 2007 heeft de rechtbank Den Haag beslist dat Nederland geen rechtsmacht had om verzoeker voor genocide te berechten, omdat die feiten waren gepleegd voor oktober 2003. Ook het gerechtshof en de Hoge Raad kwamen tot dat oordeel.⁹

4.2. Tweede procedure

Hierna is een nieuwe vervolging van verzoeker gestart die toegespitst was op internationale misdrijven waarbij geen discussie was over de rechtsmacht. Deze vervolging resulteerde in de veroordeling voor – kortweg – schending van de wetten en gebruiken van de oorlog en andere strafbepalende omstandigheden van artikel 8 (oud) Wet Oorlogsstrafrecht.

4.2.1. Eerste aanleg

Verzoeker is op 23 maart 2009 door de rechtbank Den Haag wegens:

- feit 1 subsidiair, ambulance medeplegen van foltering, terwijl een ambtenaar of een anderszins ten dienste van de overheid werkzame persoon in de uitoefening van zijn functie zulks heeft uitgelokt en zulks opzettelijk heeft toegelaten, meermalen gepleegd en medeplegen van foltering, terwijl een ambtenaar of een anderszins ten dienste van de overheid werkzame persoon in de uitoefening van zijn functie zulks heeft uitgelokt en zulks opzettelijk heeft toegelaten, terwijl het feit de dood tengevolge heeft, meermalen gepleegd;
- feit 3 subsidiair, gezin [slachtoffers]:
“medeplegen van foltering, terwijl een ambtenaar of een anderszins ten dienst van de overheid werkzame persoon in de uitoefening van zijn functie zulks heeft uitgelokt en zulks opzettelijk heeft toegelaten, meermalen gepleegd;”

veroordeeld tot een gevangenisstraf voor de duur van twintig jaren, met aftrek van voorarrest, met bijkomende beslissingen ten aanzien van de vorderingen van benadeelde partijen.¹⁰ De rechtbank heeft verzoeker vrijgesproken van de tenlastegelegde aanval op de

⁸ Zo verklaart Jacqueline [slachtoffers] al in 1996 tegenover het ICTR dat verzoeker de leiding had bij de slagboom in Mugonero (statement [slachtoffer 1] ICTR 1996, K0033870) en komt de naam van verzoeker ook voor in een aantal gacaca-stukken: zo wordt verzoeker onder meer door [getuige 1] en [getuige 2] (pv Nationale Recherche (NR) 23 februari 2010, bijlage 3.10, p. 31 en 45), [getuige 3] (pv NR 23 februari 2010, bijlage 3.6, p. 6 en pv NR map 01 p. 1196) en [getuige 4] (pv NR map 01, p. 1196) genoemd als aanvaller op het Adventistencomplex en door [getuige 5] als betrokken bij de aanval op het ziekenhuis van Mugonero (pv NR 23 februari 2010, bijlage 3.10, p. 4-5).

⁹ Rechtbank Den Haag 24 juli 2007, ECLI:NL:RBDHA:2007:BB0494; gerechtshof Den Haag 17 december 2007, ECLI:NL:GHSGR:2007:BC0287 en 1757; Hoge Raad 21 oktober 2008, ECLI:NL:HR:2008:BD6568.

¹⁰ Rechtbank Den Haag, 23 maart 2009, ECLI:NL:RBSGR:2009:BI2444.

Adventistencomplex (feit 2). Zowel verzoeker als het Openbaar Ministerie hebben hoger beroep ingesteld tegen het vonnis van de rechtbank.

4.2.2. Hoger beroep

In hoger beroep is verzoeker op 7 juli 2011 door het gerechtshof Den Haag wegens:

- feit 1 primair, ambulance:
“medeplegen van schending van de wetten en gebruiken van de oorlog, terwijl het feit de dood van een ander tengevolge heeft en terwijl het feit uiting is van een politiek van stelselmatige terreur of wederrechtelijk optreden tegen een bepaalde groep van de bevolking, meermalen gepleegd;
- feit 2 primair, complex van de Zevendedagsadventisten:
medeplegen van schending van de wetten en gebruiken van de oorlog, terwijl het feit de dood tengevolge heeft en terwijl het feit geweldpleging met verenigde krachten tegen personen inhoudt en terwijl het feit uiting is van een politiek van stelselmatige terreur of wederrechtelijk optreden tegen een bepaalde groep van de bevolking, meermalen gepleegd;
- feit 3 primair, gezin [slachtoffers]:
medeplegen van schending van de wetten en gebruiken van de oorlog, terwijl van het feit de dood van een ander te duchten is en terwijl het feit een onmenselijke behandeling inhoudt en terwijl het feit uiting is van een politiek van stelselmatige terreur of wederrechtelijk optreden tegen een bepaalde groep van de bevolking inhoudt, meermalen gepleegd
en
medeplegen van schending van de wetten en gebruiken van de oorlog, terwijl het feit uiting is van een politiek van stelselmatige terreur of wederrechtelijk optreden tegen een bepaalde groep van de bevolking inhoudt, meermalen gepleegd,

veroordeeld tot een levenslange gevangenisstraf, met bijkomende beslissingen ten aanzien van de vorderingen van benadeelde partijen.¹¹

De feiten waarvoor verzoeker door het gerechtshof is veroordeeld, zijn strafbaar gesteld in art. 8 (oud) Wet Oorlogsstrafrecht.

4.2.3. Cassatie

Het namens verzoeker tegen het arrest van het gerechtshof ingestelde cassatieberoep is op 26 november 2013 door de Hoge Raad verworpen.¹²

Voor de volledigheid merkt de Commissie op dat de vervolging van verzoeker zich aanvankelijk ook uitstreckte over in totaal vier andere feitencomplexen, te weten, in chronologische volgorde:

- a. het weghalen van de drie kleinkinderen van S.B. en H.N. in de periode van 6 april t/m 1 juli 1994 (dagvaarding II, feit 2);
- b. de verkrachting van K. op 14 april 1994 (dagvaarding II, feit 1 sub c);
- c. bedreiging van, verkrachting van en moord op twee vrouwen (M.M. en G.M.) op 16 april 1994 (dagvaarding II, feit 1 sub b) en

¹¹ Hof Den Haag, 7 juli 2011, ECLI:NL:GHSGR:2011:BR0686.

¹² HR 26 november 2013, ECLI:NL:HR:2013:1420.

- d. de verkrachting van en moord op C.M. op 13 mei 1994 (dagvaarding II, feit 1 sub a).

De rechtbank heeft verzoeker van deze vier feiten vrijgesproken. In hoger beroep waren de feiten bedoeld onder a en c niet meer aan de orde en de feiten onder b en d wel. Het hof heeft verzoeker vrijgesproken van het feit onder b omdat de verklaring van slechts één getuige voorhanden was. Het hof heeft verzoeker vrijgesproken van de feiten bedoeld onder d, overwegende dat weliswaar aannemelijk was dat verzoeker op die dag in de buurt van de plaats van het delict was, maar dat er feitelijk maar één getuige was die concreet had verklaard over de rol van verzoeker (arrest hof p. 41-43).

5. Het verzoek van de veroordeelde

Op 19 juli 2018 heeft mr. C.M. Buisman, advocaat in Amsterdam, bij de procureur-generaal bij de Hoge Raad een verzoek ingediend ex artikel 461 Sv tot het doen verrichten van voorbereidend onderzoek. In 2021 hebben mr. C.J. Knoops-Hamburger en mr. G.G.J.A. Knoops, beiden advocaat te Amsterdam, de zaak overgenomen.

Verzoeker meent dat er aanleiding is tot nader onderzoek naar de aanwezigheid van een of meer nova in de zin van artikel 457 Sv, eerste lid, onder c Sv. Hij heeft daartoe in de eerste plaats gewezen op de analyse die in 2017 is uitgevoerd door het Project Gerede Twijfel onder leiding van prof. dr. P.J. van Koppen.¹³ De conclusie van deze analyse is dat verzoeker voor geen van de drie feiten veroordeeld had mogen worden. De Nederlandse autoriteiten hebben zich teveel laten leiden door de Rwandese autoriteiten en het heeft ontbroken aan een kritische en onafhankelijke houding bij de Nederlandse onderzoekers.¹⁴ Verder hadden de Nederlandse rechters kritischer moeten zijn ten aanzien van de getuigen en meer vraagtekens moeten zetten bij de getuigenverklaringen en de herkenning van verzoeker. Voor wat betreft feit 2 (aanval op het Adventistencomplex) valt op dat de naam van verzoeker als iemand die strafbaar betrokken was bij de feiten, pas in 2005 is genoemd, terwijl zijn naam bij eerdere gelegenheden waarbij dezelfde getuigen zijn ondervraagd over hetzelfde incident niet was genoemd.

In de tweede plaats heeft verzoeker gewezen op de zaak met betrekking tot de aanval op het Adventistencomplex tegen [betrokkene 1] in Canada, welke zaak op 5 juli 2013 is geëindigd in een vrijspraak. De meeste getuigen die in de zaak van verzoeker voor wat betreft feit 2 een belastende verklaring hebben afgelegd, hebben ook in de zaak van [betrokkene 1] verklaringen afgelegd. De Canadese autoriteiten – niet alleen de rechter, maar ook de Canadese politie en het Canadese OM - hadden bij een aantal getuigen ernstige twijfels over de geloofwaardigheid. Drie getuigen hebben in de Canadese zaak

¹³ Bruïne, G. de, Boer, A. de, Dehaene, T., Vredevelde, A. & Koppen, P.J. van (2017). *Een Rwandees kaartenhuis: Een wirwar van wankelende verklaringen*. Den Haag: Boom Juridisch.

¹⁴ Op p. 170 van het boek van Project Gerede Twijfel staat in dat verband: “Nederland [is] vanaf het eerste moment regelrecht in de armen gelopen van de Rwandese autoriteiten. De Rwandese autoriteiten hebben het Nederlandse onderzoeksteam met open armen ontvangen en hebben de Nederlanders bij de hand genomen gedurende het gehele onderzoek. Het Parquet Général regelde onder andere het vervoer van de getuigen. Vrijwel alle getuigen zijn ofwel via de lijst met negentien getuigen afkomstig van de Rwandese autoriteiten ofwel via (...) de conseiller van Ngoma bij de Nederlandse autoriteiten terechtgekomen. Het lijkt erop dat Nederland zeer naïef is geweest in het strafrechtelijke onderzoek. Er is geen sprake geweest van een onafhankelijk onderzoek.”

onder nummer een verklaring afgelegd.¹⁵ Zij hebben gezegd dat een groep overlevenden van de genocide valse belastende verklaringen heeft afgelegd. Dit raakt ook de beschuldigingen die zij aan het adres van verzoeker hebben gedaan.

De analyse van Project Gerede Twijfel heeft betrekking op alle drie feiten waarvoor verzoeker is veroordeeld. De informatie die voortkomt uit de Canadese zaak heeft in directe zin alleen betrekking op feit 2.

De drie onderzoekswensen die verzoeker heeft geformuleerd (randnummer 408) zijn de volgende:

1. Het doen van een rechtshulpverzoek aan het MICT om toegang te verkrijgen tot alle vertrouwelijke stukken in de herzieningszaken¹⁶ van Eliézer Niyitegeka en Gérard Ntakirutimana die betrekking hebben op gemeenschappelijke getuigen die ook in de zaak van verzoeker zijn gebruikt.
2. Het doen van een rechtshulpverzoek aan Canada om toegang te verkrijgen tot alle verklaringen ingediend door de gemeenschappelijke getuigen, alle documenten die zien op de gronden waarop de aanklager heeft besloten een groot aantal van hen niet op te roepen, alle rapporten van de Canadese politie over de gemeenschappelijke getuigen, en alle andere relevante informatie met betrekking tot de gemeenschappelijke getuigen.
3. Het doen van een internationaal rechtshulpverzoek aan de Rwandese autoriteiten om toegang te verkrijgen tot de informatie met betrekking tot de aangespannen procedure in Rwanda tegen de getuigen die ontlastende verklaringen hebben afgelegd in de zaak van [betrokkene 1] in Canada.

6. Adviesaanvraag van de procureur-generaal

Op de voet van artikel 462 Sv heeft de procureur-generaal bij brief van 23 augustus 2018 aan de Adviescommissie afgesloten strafzaken advies gevraagd over de wenselijkheid van een nader onderzoek als bedoeld in artikel 461, eerste lid, Sv. Daarbij ware aandacht te besteden aan de vraag naar het nut en de noodzaak van het onderzoek dat in het verzoekschrift is voorgesteld, als ook aan de vraag of er naar het oordeel van de ACAS andere aanknopingspunten zijn voor nader onderzoek naar het bestaan van gronden voor herziening van de veroordeling.

7. Het wettelijk kader voor de behandeling van het verzoek

Op grond van artikel 462, eerste lid van het Wetboek van Strafvordering is de ACAS belast met de advisering over de wenselijkheid van een nader onderzoek als bedoeld in artikel 461, eerste lid Sv. Daarbij gaat het om een nader onderzoek naar de aanwezigheid van een grond voor herziening als bedoeld in artikel 457 Sv, eerste lid, onder c. Volgens laatstgenoemde bepaling kan de Hoge Raad een veroordeling herzien indien sprake is van een gegeven dat bij het onderzoek op de terechtzitting aan de rechter niet bekend was en dat op zichzelf of in verband met de vroeger geleverde bewijzen met de uitspraak niet bestaanbaar schijnt,

¹⁵ Het betreft hier zogenaamde TIP-getuigen; zie verderop.

¹⁶ Het gaat hierbij niet om Nederlandse herzieningszaken, maar om procedures bij het MICT.

zodanig dat het ernstige vermoeden ontstaat dat indien dit gegeven bekend zou zijn geweest, het onderzoek van de zaak zou hebben geleid, hetzij tot een vrijspraak van de gewezen verdachte, hetzij tot een ontslag van alle rechtsvervolging, hetzij tot de niet-ontvankelijkverklaring van het Openbaar Ministerie, hetzij tot de toepassing van een minder zware strafbepaling.

De ACAS brengt haar advies uit aan de procureur-generaal bij de Hoge Raad (art. 462, lid 1, Sv) of aan de Hoge Raad zelf (art. 469, lid 1, Sv).

In de Nota van Toelichting bij het Besluit adviescommissie afgesloten strafzaken wordt opgemerkt dat onder de vraag naar de wenselijkheid van een nader onderzoek, kan worden begrepen de vraag naar de vraagstelling en inrichting van dat onderzoek (§ 2.1). Ook kan de ACAS adviseren om in het kader van een nader onderzoek de door haar wenselijk geoordeelde onderzoekshandelingen te doen uitvoeren (Nota van Toelichting bij artikel 8 van het Besluit adviescommissie afgesloten strafzaken).

8. De activiteiten van de ACAS

De ACAS heeft het complete dossier op 16 augustus 2018 ontvangen. Vanuit de ACAS werden de (plaatsvervangend) leden A.A. Franken, F. Posthumus en, vanaf januari 2023, J. Kuijper met de voorbereiding van het advies belast. Daartoe hebben zij onafhankelijk van elkaar de dossierstukken bestudeerd en vervolgens hun bevindingen met elkaar besproken. De zaak is op een aantal vergaderingen van de ACAS besproken. Het conceptadvies is op 12 mei 2023 tijdens een vergadering van de ACAS besproken en is op 15 mei 2023 vastgesteld. De leden Cleiren en Ferdinandusse hebben zich bij deze zaak verschoond.

Opvragen stukken in Canada

Verzoeker heeft verwezen naar verklaringen die in de Canadese procedure zijn afgelegd door drie beperkt anonieme¹⁷ getuigen. Zij zijn in de Canadese procedure aangeduid als TIP 111, TIP 112 en TIP 117. In de uitspraak van de Canadese rechter zijn de verklaringen van deze getuigen sterk samengevat weergegeven, op een manier die identificatie moeilijk of onmogelijk maakt. De Commissie was van oordeel dat het belangrijk was kennis te kunnen nemen van de verklaringen van de drie TIP-getuigen. De procureur-generaal bij de Hoge Raad heeft stappen gezet om de verklaringen van de drie TIP-getuigen te verkrijgen. De verkrijging van de verklaringen heeft veel tijd gekost. Dat heeft voor een belangrijk deel het tijdsverloop bepaald tussen de ontvangst van het dossier en het uitbrengen van het advies door de Commissie.

De Canadese rechter heeft voorwaarden verbonden aan de terbeschikkingstelling van de volledige verklaringen van de TIP-getuigen. De ACAS en de verdediging hebben expliciet verklaard akkoord te gaan met deze voorwaarden. Dit heeft tot gevolg dat niet geciteerd zal worden uit de verklaringen van de TIP-getuigen en dat slechts in algemene bewoordingen wordt aangeduid wat zij verklaard hebben.

De Commissie en de huidige raadslieden van verzoeker hebben kennisgenomen van afschriften van de originele, in de Franse taal gestelde verklaringen van de drie TIP-getuigen.

¹⁷ Zo zou de wijze waarop zij zijn gehoord naar Nederlands recht zijn aan te merken.

Opvragen stukken bij het MICT

Verzoeker heeft gevraagd rechtshulpverzoeken te doen aan het MICT om toegang te krijgen tot alle vertrouwelijke stukken in de herzieningszaken van Eliézer Niyitegeka en Gérard Ntakirutimana die betrekking hebben op gemeenschappelijke getuigen die ook in de zaak van verzoeker zijn gebruikt. De Commissie heeft besloten om ten behoeve van dit advies niet zelf of via de procureur-generaal zo'n verzoek te doen. Kijkende naar het vonnis in de zaak van Eliézer Niyitegeka van het ICTR van 16 mei 2003 is de aanval op het Adventistencomplex niet een feit waarvoor hij is vervolgd. Er loopt in de zaak van Eliézer Niyitegeka geen herzieningsprocedure (meer) vanwege diens overlijden op 28 maart 2018.¹⁸ Ook indien sommige getuigen die in de zaak van verzoeker verklaringen hebben afgelegd, tevens verklaringen hebben afgelegd in de zaak van Eliézer Niyitegeka, dan nog ziet de Commissie niet welk belang verzoeker heeft bij stukken uit de zaak tegen Eliézer Niyitegeka: een andere verdachte die vervolgd is voor andere feiten.

Voor zover het verzoek betrekking heeft op de zaak tegen Gérard Ntakirutimana merkt de Commissie op dat uit de websites van het ICTR en het MICT niet blijkt dat er een herzieningsprocedure loopt of heeft gelopen. Er is wel een advocaat toegewezen in verband met een mogelijk herzieningsverzoek ('with respect to proceedings related to his request for review'), maar een daadwerkelijk herzieningsverzoek is daarna kennelijk niet ingediend.¹⁹ Dat overwegende zal de Commissie de procureur-generaal bij de Hoge Raad niet adviseren stukken bij het MICT op te vragen.

Ten overvloede merkt de Commissie op dat, kijkend naar de digitale zaaksoverzichten van de zaken van Eliézer Niyitegeka en Gérard Ntakirutimana op de website van het ICTR/MICT, en gelet op The Rules of Procedure and Evidence of the Tribunal zoals die worden uitgelegd en toegepast door het ICTR/MICT, verzoeker zelf de mogelijkheid heeft toegang te vragen tot stukken. De Commissie wijst in dat verband op uitspraken van het MICT in de twee voornoemde zaken, die zijn gedaan naar aanleiding van verzoeken van de verdediging van [betrokkene 1] waaruit blijkt dat in deze zaken de verdediging van [betrokkene 1] meermalen heeft gevraagd om ten behoeve van zijn strafzaak in Canada toegang te verlenen tot getuigenverklaringen uit deze en andere zaken die bij het ICTR/MICT hebben gelopen.²⁰

Opvragen stukken in Rwanda

Verzoeker heeft gevraagd een rechtshulpverzoek te richten aan Rwanda om toegang te krijgen tot informatie met betrekking tot een strafrechtelijke procedure in Rwanda tegen personen die ontlastende verklaringen hadden afgelegd in de zaak tegen [betrokkene 1] in Canada. Verzoeker heeft stukken van deze procedure ingebracht. Hij heeft aangegeven dat de stukken ter vertrouwelijke kennisneming zijn ingebracht. Daarom zal de Commissie deze stukken slechts in algemene termen bespreken. Kort samengevat komt het erop neer dat in

¹⁸ Zie de beslissing van de Appeals Chamber van het MICT d.d. 13 april 2018, MICT-12-16-R. Vijf eerdere verzoeken van Niyitegeka om te komen tot herziening van zijn veroordeling zijn afgewezen.

¹⁹ <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Decision/NotIndexable/MICT-12-17-R/MOT10659R0000523592.PDF>.

²⁰ <https://ucr.irmct.org/Search/PreviewPage/?link=http%253A//icr.icty.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Decision/NotIndexable/MICT-12-19/MS8562R0000411891.PDF> (toegang na aanmaken account).

Rwanda onderzoek is ingesteld naar een groep personen nadat er signalen waren binnengekomen dat zij door familieleden van [betrokkene 1] waren omgekocht. Tot de onderzochte personen behoorden vijf getuigen van wie de verklaringen in het Canadese vonnis zijn genoemd. De strafzaak in Rwanda is in eerste aanleg geëindigd in vrijspraak.

De Commissie vindt het belang van deze Rwandese procedure lastig te duiden. De Commissie stelt voorop dat deze procedure geen betrekking heeft op (de zaak van) verzoeker. Als er een gegronde verdenking was dat (de) getuigen inderdaad waren omgekocht, is het begrijpelijk dat daar onderzoek naar is ingesteld. De latere vrijspraak hoeft niet te betekenen dat de verdenking onterecht was. Anderzijds: als de beschuldiging vals is en de vervolging is ingesteld omdat de getuigen zonder omgekocht te zijn naar waarheid ontlastende verklaringen hadden afgelegd, is ook dat kwalijk. Wat de duiding nog lastiger maakt, is dat sommigen van de beschuldigten hebben erkend tegen betaling van geld een valse verklaring te hebben afgelegd ten gunste van [betrokkene 1] en er zijn getuigen die hebben verklaard daar weet van te hebben. Andere beschuldigten ontkennen echter. Hoe dan ook, zelfs als er meer stukken uit deze Rwandese procedure beschikbaar zouden zijn, kan naar alle waarschijnlijkheid niet worden vastgesteld wat de waarheid daaromtrent is. Daarom heeft de Commissie ervan afgezien pogingen te doen stukken van deze procedure in handen te krijgen. Om deze reden zal de Commissie de procureur-generaal bij de Hoge Raad niet adviseren stukken van deze procedure op te vragen bij de Rwandese autoriteiten.

9. Algemene en bijzondere opmerkingen van het gerechtshof over de waardering van het bewijs

Het gerechtshof Den Haag heeft overwogen dat op een enkele uitzondering na, er geen forensisch bewijs is en dat het bewijs in de zaak tegen verzoeker in belangrijke mate berust op getuigenverklaringen (ooggetuigen, ooggetuigen die tevens slachtoffer zijn en de auditu-verklaringen). Het hof heeft overwogen dat bij het waarderen van de getuigenverklaringen in deze zaak met een aantal bijzondere factoren rekening moet worden gehouden. Het gaat te ver de uitgebreide beschouwingen van het hof integraal op te nemen in het advies. Het hof bespreekt een veelheid van punten waarnaar het heeft gekeken en die het onder ogen heeft gezien. De Commissie noemt de volgende punten waar het hof naar heeft gekeken, maar benadrukt dat het hof dat – in navolging van de rechtbank overigens – veel uitgebreider doet (15 pagina's):

- het tijdsverloop sinds de feiten hebben plaatsgevonden;
- de culturele en maatschappelijke achtergrond van de getuigen;
- het tijdsverloop sinds de feiten hebben plaatsgevonden en de invloed daarvan op de herinnering;
- de traumatische voorgeschiedenis van getuigen en de invloed die dat kan hebben op de verklaringen en de consistentie in door dezelfde persoon afgelegde verklaringen;
- de minderjarigheid van enkele van de getuigen ten tijde van de feiten;
- de identificatie van verzoeker en de vergissingsgevoeligheid van herkenningen;
- de wijze van verhoor van de getuigen;
- beïnvloeding van getuigen;
- belangen en motieven van met name Tutsi-getuigen om (mogelijk) valselijk te verklaren over een Hutu.

In het procesdossier dat aan het hof ter beschikking stond zaten verklaringen die waren afgelegd ten overstaan van (niet noodzakelijkerwijs in deze volgorde):

- de Nederlandse politie;
- de Nederlandse rechter-commissaris;
- het International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR) in de vorm van witness statements (verklaringen van (potentiële zittings-)getuigen tegenover onderzoekers van het ICTR), en trial testimonies (verklaringen afgelegd op een zitting van het ICTR);
- de Rwandese gacaca-rechtbanken;
- de Canadese autoriteiten (in de strafzaak [betrokkene 1]);
- de Amerikaanse autoriteiten (in de immigratiezaak [betrokkene 5]);
- het Parquet Général in Rwanda.

Het hof heeft onderkend dat sommige getuigen die in de zaak van verzoeker een rol spelen eerder (elders) verklaringen hebben afgelegd, dat deze eerdere verklaringen niet steeds overeenstemmen met hun verklaringen in de strafzaak tegen verzoeker en dat er discrepanties en tegenstrijdigheden in getuigenverklaringen zitten. Op pp. 28-32 gaat het hof in algemene zin in op de vraag hoe het daarmee is omgegaan.

Naast de overwegingen in algemene zin over getuigenbewijs heeft het hof bij de bespreking van de feiten die het bewezen heeft verklaard per getuige overwegingen gegeven over de waardering van de verklaringen van die getuige, toegespitst op het betreffende feit. Die overwegingen komen hierna aan de orde.

De Commissie merkt op dat vrijwel alle getuigen die in de zaak van verzoeker verklaringen hebben afgelegd over de aanval op het Adventistencomplex (feit 2) daarover ook in andere procedures verklaringen hebben afgelegd.

10. Feit 1: ambulance

10.1. Door hof vastgestelde feiten en omstandigheden

Het hof heeft ten aanzien van feit 1 de volgende feiten en omstandigheden vastgesteld (p. 35-36, met weglating van noten):

“Plaats en tijd

In Mugonero, waar de verdachte in 1994 woonde, stond in april 1994 een uit bomen opgebouwde slagboom (wegversperring) op de door het dorp langs de markt lopende weg van Cyangugu naar Kibuye, op/bij een brug over de rivier Kiboga, vlakbij de markt. Meteen aan de andere kant van de brug dan waar de markt is was de zogenaamde veemarkt. Op 13 april 1994 is [slachtoffer 1], chauffeur van de ambulance van het Centre de Santé in Kibingo, met een aantal inzittenden die wilden vluchten voor de moorden en plunderingen bij het Centre de Santé in die dagen, naar Mugonero gereden. Bij de slagboom bij de brug moest de ambulance stoppen en moesten de inzittenden uitstappen.

De inzittenden van de ambulance

Behalve de chauffeur [slachtoffer 1] zaten die dag in de ambulance onder meer: [slachtoffer 2], vrouw van [betrokkene 6] en haar jonge kinderen, [slachtoffer 3], vrouw van [betrokkene 7] en haar kinderen, alsook de toen bijna twaalfjarige [[slachtoffer 4]. Behalve de chauffeur waren die inzittenden allen Tutsi.

Het doden van de inzittenden

Toen de ambulance bij de slagboom aankwam zei de verdachte tegen de chauffeur van de ambulance: "waar breng je deze kakkerlakken naar toe?" en "haal ze er uit". De inzittenden moesten van de verdachte uitstappen en de verdachte gaf opdracht aan Interahamwe om deze mensen te vermoorden. De inzittenden moesten in een rij gaan staan. Een Interahamwe sloeg [slachtoffer 2] met een knuppel op haar hoofd en daarna nog tweemaal totdat zij niet meer gilde. Andere Interahamwes maakten haar kinderen dood met machetes. Ook de kinderen van [slachtoffer 3] zijn gedood. Daarna kregen een aantal burgers, waaronder [betrokkene 8] en [betrokkene 9] opdracht de lichamen te begraven op de veemarkt. Dat hebben ze gedaan."

10.2. Voor het bewijs gebruikte getuigenverklaringen

Het hof heeft geoordeeld dat buiten redelijke twijfel is komen vast te staan dat verzoeker als medepleger bij dit feit betrokken is geweest (pp. 40-41 van het arrest). Het hof heeft voor het bewijs gebruik gemaakt van verklaringen van de volgende getuigen. Het hof heeft op pp. 50-54 van het arrest de volgende nadere bewijsoverwegingen over de betrouwbaarheid van de getuigenverklaringen opgenomen. De cursief opgenomen namen en nummering van de bewijsmiddelen is van de Commissie, het overige is overgenomen uit het arrest van het hof. Verwijzingen naar noten zijn weggelaten.²¹

Jonathan [slachtoffer 1]

b.m. 11 (RC 13-11-2006), b.m. 12 (NR 31-7-2006)

"De getuige [slachtoffer 1] heeft verklaringen afgelegd bij de Nationale Recherche op respectievelijk 31 juli 2006 en (telefonisch) 24 november 2006, alsmede tegenover de rechter-commissaris op 13 november 2006. Bij de rechter-commissaris heeft hij verklaard bij zijn eerdere verklaringen te blijven.

Die verklaringen komen in de kern, kort gezegd, neer op het volgende. Als chauffeur van de ambulance van het Centre de Santé in Kibingo, niet ver van Mugonero, heeft hij een aantal Tutsi's vervoerd die hij kende omdat zij daar verbleven. Doel was die inzittenden in veiligheid te brengen voor de aanvallen die er op Tutsi's plaatsvonden. De getuige noemt de namen van de moeders [slachtoffer 2], de vrouw van [betrokkene 6], en [slachtoffer 3], de vrouw van [betrokkene 7] en zegt dat zij werden vergezeld door hun kleine kinderen. Verder verklaart hij over een - naar hij zegt - ongeveer 7-jarig meisje uit Kilimbi, dochter van [betrokkene 10] en nichtje van een non, genaamd [slachtoffer 4]. Bij de slagboom in Mugonero moest de ambulance stoppen, waren er militairen die riepen dat hij Inkotanyi vervoerde en dat de kakkerlakken moesten worden afgemaakt.

²¹ b.m. = bewijsmiddel

NR = Nationale Recherche (KLPD)

RC = Rechter-Commissaris

PG = Parquet-Général

Rw = proces-verbaal gacaca.

Op deze wezenlijke onderdelen heeft de getuige steeds consistent verklaard en vindt zijn verklaring voldoende steun in andere door het hof voor het bewijs gebezigde getuigenverklaringen. Het hof acht zijn verklaring over de gebeurtenissen op 13 april 1994, ondanks het grote tijdsverloop, betrouwbaar. Van enige bijzondere omstandigheid waarom dat anders zou moeten zijn is het hof niet gebleken.”

[slachtoffer 4]

b.m. 13 (NR 10-11-2006), b.m. 14 (NR 24-12- 2007)

“Het hof stelt vast dat met de omschrijving door de getuige [slachtoffer 1] van het 7-jarig meisje uit Kilimbi slechts de getuige [[slachtoffer 4] kan zijn bedoeld: zij was toen weliswaar bijna 12 jaar oud, maar heeft zelf verklaard over de gebeurtenissen met de ambulance en zij verklaart tot de inzittenden te hebben behoord. De getuige [slachtoffer 4] is tweemaal verhoord. De eerste keer door de Nationale Recherche op 10 november 2006 en daarna, op 24 januari 2010, door de rechter-commissaris.

De getuige noemt ook de namen van [slachtoffer 2] en [slachtoffer 3] met hun kleine kinderen, die zij kende, en ook de naam van de chauffeur, die zij ook kende. Zij is bovendien de dochter van [betrokkene 10] en zij heeft een tante, een non, genaamd [betrokkene 11] aan wie zij het hele verhaal later heeft verteld (de auditu verklaring van deze [betrokkene 11] heeft het hof als steunbewijs eveneens opgenomen in de bewijsmiddelen, nu het hof niet gebleken is van enige aanleiding om aan de betrouwbaarheid van die verklaring te twijfelen).

De verklaringen die door de getuige [slachtoffer 4] zijn afgelegd acht het hof consistent. De getuige ondersteunt de verklaring van de chauffeur ten aanzien van plaats en tijdstip van de gebeurtenissen, van de inzittenden en van de gang van zaken bij de slagboom in Mugonero. Zij noemt ook de namen van [slachtoffer 2] en [slachtoffer 3] met hun kleine kinderen, die zij kende, en ook de naam van de chauffeur, die zij ook kende. Zij is bovendien de dochter van [betrokkene 10] en zij heeft een tante, een non, genaamd [betrokkene 11] aan wie zij het hele verhaal later heeft verteld (zie ook b.m. 15). Zij heeft gezien dat [slachtoffer 2] en haar kinderen daar doodgeslagen zijn. Zelf is zij ontkomen. Dat er inzittenden van de ambulance daar zijn gedood wordt door andere door het hof voor het bewijs gebezigde getuigen bevestigd terwijl er ook twee getuigen zijn die verklaren dat zij daar de lijken hebben begraven "op de veemarkt" (getuigen [betrokkene 8] en [betrokkene 9]).

De getuige is stellig over de rol van de verdachte: zij acht hem (mede) verantwoordelijk voor het lot van de inzittenden van de ambulance: hij heeft gezegd hen te vermoorden en geen pardon gegeven. Ook verklaart zij dat zij hem heeft gezien bij het vermoorden van de inzittenden.

Het hof heeft er zich rekenschap van gegeven dat op dat punt - zoals ook de verdediging heeft betoogd - onvoldoende duidelijk is geworden in hoeverre de "herkenning" van de verdachte door de getuige betrouwbaar is, met name gelet op de omstandigheid dat de getuige de verdachte niet eerder kende en zijn naam aan haar bekend is geworden "van horen zeggen". Voorts is onduidelijk gebleven wanneer zij de verdachte heeft geïdentificeerd en onder welke omstandigheden. Nu evenwel haar verklaring over de rol van de verdachte door een aantal andere door het hof voor het bewijs gebezigde getuigen wordt ondersteund acht het hof ook die onderdelen van de verklaring van deze getuige, als steunbewijs, voldoende betrouwbaar. Het hof heeft zich er voorts rekenschap van gegeven dat de getuige nog geen 12 jaar oud was in april 1994. Ook hier heeft het hof evenwel geen bijzondere

omstandigheden aannemelijk geacht op grond waarvan de herinnering aan de feiten als onvoldoende accuraat zou moeten worden beoordeeld, terwijl er geen reden is om a priori in de jonge leeftijd van bijna 12 jaar aanleiding te zien de verklaring buiten beschouwing te laten. Het hof gebruikt dan ook die onderdelen van haar verklaring, die ook steun vinden in andere bewijsmiddelen, voor het bewijs.”

[betrokkene 8]

b.m. 16 (PG juni 2006), b.m. 17 (NR 26-7-2006), b.m. 18 (RC 9-8-2006)

“De getuige [betrokkene 8], een Hutu, is op 29 juli 2006 en op 9 augustus 2006 door de Nationale Recherche gehoord. De getuige verklaarde, kort samengevat, dat hij de verdachte goed kent. De verdachte heeft desgevraagd ook verklaard [betrokkene 8] te kennen [zie b.m. 6]. Zij woonden in Mugonero bij elkaar in de buurt. De getuige verklaart uit eigen wetenschap. Er zijn verschillende details die de verklaring van andere getuigen ondersteunen: dat de chauffeur van de ambulance moest stoppen bij de slagboom, dat in de ambulance mensen uit Kibingo zaten en dat de chauffeur [slachtoffer 1] was. Ook kende de getuige een van de inzittenden: de vrouw van "[betrokkene 6]" wat overeenkomt met de verklaring van de chauffeur. Ook weet hij dat een kind het heeft overleefd. Hij verklaart belastend voor de verdachte: de verdachte zou de slagboom hebben neergezet, de ambulance daar hebben tegengehouden, de inzittenden hebben gezegd uit te stappen en de Interahamwe opdracht hebben gegeven die mensen te vermoorden. De getuige beschrijft hoe mensen met knuppels en machetes zijn doodgemaakt. Hij heeft zelf de lichamen op de veemarkt begraven. Dat deed hij samen met onder andere de getuige [betrokkene 9], die dat bevestigt.

Het hof acht de verklaringen van de getuige niet alleen consistent, maar ook betrouwbaar nu die verklaringen op essentiële onderdelen steun vinden in andere door het hof voor het bewijs gebezigde getuigenverklaringen. Daaraan doet niet af dat de getuige niet door de rechter-commissaris is gehoord, omdat de getuige thans niet meer traceerbaar is.”

[betrokkene 9]

b.m. 19 (NR 7-8-2006)

“De Hutu-getuige [betrokkene 9] is gehoord door de Nationale Recherche op 7 augustus 2006. Zijn verklaring houdt in de kern, kort gezegd, het volgende in. De getuige bevestigt dat de slagboom in Mugonero is geplaatst door de verdachte. Hij verklaart ook over de verdachte als "baas van de Interahamwe".

Het incident met de inzittenden van de ambulance heeft deze getuige deels zelf gezien en zijn verklaring ondersteunt andere door het hof voor het bewijs gebezigde getuigenverklaringen op de volgende punten: de mensen werden vermoord met machetes, de verdachte had een opdrachtgevende rol en samen met anderen, waaronder [betrokkene 8], heeft de getuige geholpen de lichamen te begraven bij de veemarkt.

De verklaring van deze getuige vindt steun in andere door het hof voor het bewijs gebezigde getuigenverklaringen. Het hof acht die verklaring derhalve in zoverre betrouwbaar en bruikbaar voor het bewijs. De suggesties die daarover door de verdediging zijn gedaan (met name inconsistenties op onderdelen, mogelijk eigen betrokkenheid bij het doden van de slachtoffers) acht het hof, zo al aannemelijk, van onvoldoende betekenis. Aan de bruikbaarheid voor het bewijs van door anderen ondersteunde onderdelen van zijn

verklaring doet evenmin af dat ook deze getuige niet door de rechter-commissaris is gehoord, omdat de getuige thans niet meer traceerbaar is.”

[getuige 6]

b.m. 20 (RC h.b. 14/15-4-2010)

“De getuige [getuige 6], een Hutu-vrouw, is op 14 en 15 april 2010 door de rechter-commissaris gehoord. De bijzondere omstandigheden van het verhoor (de lange duur, de slechte gezondheid van de getuige en haar verwardheid ten aanzien van verschillende besproken onderwerpen) nopen tot buitengewone terughoudendheid bij het gebruik van haar verklaring tot het bewijs.

Toch neemt dit volgens het hof niet weg dat tot steunbewijs kan bijdragen dat zij weet wie de verdachte is en dat zij de slagboom in Mugonero kent. Ook acht het hof haar mededeling dat zij kinderlijken bij de ambulance heeft gezien en dat ([betrokkene 8]) en [betrokkene 9] daar toen ook waren voldoende betrouwbaar, aangezien deze onderdelen van haar verklaring ook steun vinden in andere door het hof voor het bewijs gebezigde bewijsmiddelen.

Weliswaar kan niet geheel worden uitgesloten dat - zoals door de verdediging gesteld - haar verklaringen zouden zijn besmet door contaminatie met andere getuigen (verklaringen) maar het hof acht onvoldoende aannemelijk dat de betrouwbaarheid van de hiervoor genoemde passages daardoor in het geding zou zijn.”

[getuige 7]

b.m. 23 (NR 22-3-2007)

“De getuige [getuige 7] heeft een verklaring afgelegd tegenover de Nationale Recherche, op 22 maart 2007. Ook zij verklaart over de ambulance met chauffeur Jonathan en over het vermoorden van inzittenden van de ambulance. Voorts verklaart zij over het aanwezig zijn van de slagboom bij de markt in Mugonero, waar zij destijds vlakbij woonde en waar zij de verdachte vaak zegt te hebben gezien.

Het hof acht haar verklaring op die onderdelen voldoende betrouwbaar, zodat het hof die onderdelen, die ook door andere door het hof voor het bewijs gebezigde getuigen worden bevestigd, als (steun) bewijs zal gebruiken.”

[getuige 8]

b.m. 21 (NR 17-1-2007), b.m. 22 (RC 18-10-2007)

“De getuige [getuige 8] heeft op 17 januari 2007 en 20 maart 2007 bij de Nationale Recherche een verklaring afgelegd. Voorts heeft hij op 18 oktober 2007 tegenover de rechter-commissaris een verklaring afgelegd. Deze verklaring komt in de kern, kort gezegd op het volgende neer. De getuige kent de verdachte goed. Hij bevestigt op een aantal onderdelen de hiervoor weergegeven verklaringen van andere getuigen: hij heeft in Mugonero de ambulance uit Kibingo gezien, waarvan Jonathan de chauffeur was; hij zag dat de inzittenden, waaronder kinderen, bij elkaar werden gezet; hij heeft gezien dat een jongetje met een knuppel werd geslagen en hij heeft, zo verklaart hij tegen de rechter-commissaris, lijken gezien van de inzittenden van de ambulance.

De opvolgende verklaringen van de getuige zijn op deze onderdelen consistent. Voorts vindt de verklaring die de getuige tegenover de rechter-commissaris heeft afgelegd steun in andere door het hof voor het bewijs gebezigde getuigenverklaringen. Het hof acht die verklaring derhalve voldoende betrouwbaar en bruikbaar voor het bewijs.”

Onder het kopje ‘Slotsom ten aanzien van de getuigen’ overweegt het hof (p. 53):

“Met inachtneming van de hiervoor gemaakte opmerkingen is het hof van oordeel dat de verklaringen van de genoemde getuigen voldoende betrouwbaar zijn om aan het bewijs kunnen bijdragen.

Bij de beoordeling van de betrouwbaarheid - in objectieve zin - van deze getuigenverklaringen heeft het hof onder meer rekening gehouden met de in hoofdstuk 9.4 geformuleerde criteria zoals de toetsing aan objectieve, van elders verkregen informatie of gegevens zoals met betrekking tot de situatie ter plaatse; de consistentie van opeenvolgende, door de desbetreffende getuige afgelegde verklaringen; de overeenstemming van die verklaring(en) met hetgeen andere getuigen hebben verklaard en de plausibiliteit van de inhoud van de afgelegde verklaring(en).

De door het hof voor het bewijs gebezigde dragende getuigenverklaringen van [slachtoffer 1] en [slachtoffer 4] worden ondersteund door onderdelen van de verklaringen van de andere genoemde getuigen, die elkaar aanvullen en versterken: noch in de wijze van waarneming, noch in de mate van consistentie op de voor het bewijs essentiële onderdelen zijn redenen gelegen om aan de accuratesse van die (onderdelen van die) verklaringen te twijfelen. De inhoud van de getuigenverklaringen geeft het hof geen aanleiding om aan de plausibiliteit ervan te twijfelen. Van overigens bijzondere omstandigheden, op grond waarvan de door andere verklaringen ondersteunde verklaringen van de desbetreffende getuige niet voor het bewijs bruikbaar zouden zijn is het hof niet gebleken.

Waar de getuigen de verdachte hebben aangewezen, hebben zij telkens verklaard dat de verdachte een voor hen bekende persoon was. Ofschoon een latere visuele identificatie gevoelig is voor vergissingen, en daarom met voorzichtigheid dient te worden behandeld, zeker indien deze herkenning is gedaan onder moeilijke traumatische omstandigheden, ziet het hof geen aanleiding om die herkenning in dit geval (zonder meer) terzijde te schuiven.

Het hof ziet voorts in de persoon van de getuigen geen aanleiding om aan zijn of haar geloofwaardigheid en betrouwbaarheid te twijfelen. Feiten of omstandigheden die daarop een ander licht zouden kunnen werpen zijn het hof niet gebleken. Niet is gebleken dat de getuigen de verdachte kwaadwillig zouden hebben aangewezen als een van de daders of daarvoor enig belang of motief hadden.

Ofschoon het hof heeft geconstateerd dat de diverse voor het bewijs gebezigde getuigenverklaringen (op onderdelen) tegenstrijdigheden bevatten, zijn die niet van zodanig doorslaggevend belang gebleken dat de desbetreffende verklaringen voor het bewijs buiten beschouwing dienden te blijven.

Voor zover al in de achtereenvolgens verklaringen van voornoemde getuigen enige inconsistenties aanwezig zijn, acht het hof die van ondergeschikt belang en voorts in het bijzonder – als plausibele oorzaak – terug te voeren op het tijdsverloop sedert de gebeurtenissen van 1994.”

11. Feit 3: gezin [slachtoffers]

11.1. Door het hof vastgestelde feiten en omstandigheden

Het hof heeft ten aanzien van feit 3 de volgende feiten en omstandigheden vastgesteld (p. 40, met weglating van noten):

“Plaats en tijd

Op 27 april 1994 wilden [slachtoffer 5], haar man [slachtoffer 6] (een Duitse arts) met hun in februari 1994 geboren zoontje [slachtoffer 7] vanuit Kibuye vluchten uit Rwanda.

Aangekomen bij de wegversperring in Mugonero, die werd bewaakt door milities, werden zij tegengehouden.

Toen [slachtoffer 5] niet in staat bleek te zijn haar identiteitskaart te tonen, werd hen de doorgang geweigerd en werden zij gedwongen naar de woning van [betrokkene 2] te gaan alwaar zij moesten wachten tot "[verzoeker]" zou beslissen of zij verder mochten reizen. In de daarop volgende uren werd onderhandeld over de vraag of het gezin, dan wel enkele leden daarvan, mochten doorreizen. In het kader daarvan werd contact opgenomen met autoriteiten zoals de préfet en de burgemeester van Gishyita en aan hen de vraag voorgelegd of deze Duitse man met zijn Tutsi vrouw ([slachtoffer 5]) en hun kind doorgang moest worden verleend. Al die tijd moesten [slachtoffer 5], haar man [slachtoffer 6] en hun zoontje wachten bij de winkel van [verzoeker] en werden zij door de verdachte en de daar aanwezige toeschouwers, waarvan er enkelen hun wapens toonden, ernstig beledigd, ontarend en vernederend behandeld, in hun persoonlijke waardigheid aangetast en zodanig ernstig met de dood bedreigd dat zij voor hun leven en dat van hun zoontje hebben moeten vrezen.“

11.2. Voor het bewijs gebruikte getuigenverklaringen

Het hof heeft geoordeeld dat buiten redelijke twijfel is komen vast te staan dat verzoeker als medepleger bij dit feit betrokken is geweest (p. 41 van het arrest). Het hof heeft voor het bewijs gebruik gemaakt van verklaringen van de volgende getuigen. Het hof heeft op pp. 67-69 van het arrest de volgende nadere bewijsoverwegingen over de betrouwbaarheid van de getuigenverklaringen opgenomen. De cursief opgenomen namen en nummering van de bewijsmiddelen is van de Commissie, het overige is overgenomen uit het arrest van het hof. Verwijzingen naar noten zijn weggelaten.

[slachtoffer 5]

b.m. 24 (RC 5/6-2-2007), b.m. 25 en 26

“De getuige [slachtoffer 5] heeft op 5 en 6 februari 2007 tegenover de rechter-commissaris een verklaring afgelegd. Eerder heeft zij op 2 augustus 2006 bij de nationale recherche verklaard.

De verklaringen van de getuige, afgelegd tegenover de rechter-commissaris houden in de kern, kort gezegd, het volgende in. De getuige is samen met haar man [slachtoffer 6] en hun pasgeboren zoontje gevlucht voor het geweld en werden tegengehouden bij de barrière van Mugonero. Deze barrière werd bewaakt door gewapende milities. De getuige mocht, als Tutsi, evenmin als haar zoontje verder reizen. De getuige verklaart dat zij uren zijn vastgehouden en ernstig zijn bedreigd, onder andere met de dood, en vernederd. Zij hebben

daarbij voor hun leven moeten vrezende. Met de verdachte moest worden onderhandeld omtrent verdere vervolging van hun reis. De verdachte was volgens de getuige de baas. De militie luisterde naar hem en hij nam de beslissingen. De verdachte heeft ook een brief geschreven aan de burgemeester van Gishyita om hem te vragen om naar Mugonero te komen en in de zaak te beslissen.

Over de verdachte heeft de getuige verklaard dat zij hem kent als [verzoeker]. Zij heeft verder gezegd dat zij via internet weet dat andere hem [verzoeker] noemen. Zij kent de verdachte al heel lang, omdat zij met zijn zusters op school zat.

Het hof heeft de verklaringen van de getuigen in de onderhavige zaak ter dege op hun betrouwbaarheid getoetst. Daarbij verdient vermelding dat deze getuige al op 18 oktober 1996 een witness statement heeft afgelegd tegenover onderzoekers van het ICTR, waarin zij in een onderzoek tegen [betrokkene 3] reeds heeft verklaard omtrent de barricade van Mugonero, de rol van [verzoeker] (verdachte) daarbij en diens rol bij het tenlastegelegde feit. Deze verklaring is relatief kort na de tenlastegelegde gebeurtenis afgelegd. Daarnaast komt haar statement in hoofdlijnen overeen met de inhoud van haar (latere) meer gedetailleerde verklaringen in de strafzaak tegen de verdachte.

Het hof is van oordeel dat die verklaringen op wezenlijke onderdelen consistent zijn. De verklaringen van de getuige vinden voorts steun in de verklaring van de getuige [slachtoffer 6]. De door het hof geconstateerde verschillen in de verklaringen van de getuige doen geen afbreuk aan de betrouwbaarheid daarvan. Door de verdediging is in eerste aanleg - kort en zakelijk weergegeven - nog gesteld dat uit niets met voldoende mate van zekerheid kan worden afgeleid dat de verdachte als (mede) pleger van het feit moet worden aangemerkt. Er is geen sprake van een eenduidige herkenning van de verdachte door [slachtoffer 5], terwijl ook niet met voldoende zekerheid kan worden vastgesteld dat het aan de burgemeester van Gishyita gestuurde briefje door de verdachte is geschreven. Met betrekking tot de herkenning van de verdachte overweegt het hof evenwel dat de verdachte zelf heeft verklaard dat hij het wel moet zijn geweest die in de door de getuige [slachtoffer 5] gegeven omschrijving, dan wel aanduiding van [verzoeker] past. Het hof wijst voorts nog in het bijzonder op de verklaring van [betrokkene 8], een bekende van de verdachte, die de verdachte als [verzoeker] aanduidt. Voor zover al - anders dan het hof - aangenomen zou moeten worden dat bovenvermelde brief aan de burgemeester van Gishyita niet door de verdachte zelf is geschreven en ondertekend, merkt het hof nog op dat reeds de overige door het hof gebezigde bewijsmiddelen in onderling verband en samenhang bezien de conclusie kunnen dragen dat het de verdachte is geweest die het onderhavige feit (mede) heeft gepleegd. Anders dan door de raadsman betoogd, kan naar het oordeel van het hof uit de verklaringen van [betrokkene 12] niet met voldoende mate van aannemelijkheid worden afgeleid dat de verdachte op 27 april 1994 aanwezig was bij aanvallen op de Kizenga heuvel."

[slachtoffer 6]

(b.m. 26 (RC 6/7-2-2007), b.m. 27 en 28

"De getuige [slachtoffer 6] heeft op 1 augustus 2006 bij de Nationale Recherche een verklaring afgelegd. Voorts heeft hij tegenover de rechter-commissaris verklaard, op 6 en 7 februari 2007. Ook deze getuige verklaart over de barrière van Mugonero waar zij werden tegengehouden omdat zijn vrouw [slachtoffer 5], als Tutsi, en hun zoontje niet verder mochten reizen. Volgens de getuige zijn zij naar een winkel gebracht waar moest worden onderhandeld over de verdere doorreis. Tijdens het wachten zijn zij, en met name zijn

echtgenote, ernstig bedreigd, met de dood. De getuige verklaarde verder dat hij de indruk had dat de eigenaar van de winkel beslissingsbevoegdheden had en hij heeft ook waargenomen dat de eigenaar deelnam aan alle beslissingsprocessen. Hij heeft van zijn vrouw gehoord dat die persoon "[verzoeker]" was. De naam [verzoeker] is bij de getuige blijven hangen, omdat de brief die door de eigenaar van de winkel is geschreven daarmee was ondertekend.

Ook de verklaringen van de getuige [slachtoffer 6] acht het hof consistent. Deze getuige verklaart weliswaar beduidend minder gedetailleerd dan zijn (thans) echtgenote, maar zijn verklaring wordt door haar verklaring in voldoende mate ondersteund. Het hof acht de verklaringen van de getuige derhalve voldoende betrouwbaar voor het bewijs van het tenlastegelegde.

Voor de omstandigheid dat de getuige [slachtoffer 6] het onderhavige feit niet heeft genoemd in zijn tegenover onderzoekers van het ICTR in 1995 en 1996 afgelegde witness statement heeft deze getuige bij de rechter-commissaris een naar het oordeel van het hof plausibele verklaring gegeven. Voor het ICTR ging het immers, aldus de getuige, vooral om de algemene toestand in Rwanda, vóór, tijdens en na afloop van de genocide; voor het internationale tribunaal was Joseph destijds slechts een 'bijpersoon'.

Voor zover al in de achtereenvolgende verklaringen van voornoemde getuigen enige inconsistenties aanwezig zijn, wijst het hof in het bijzonder - als plausibele oorzaak - op het tijdsverloop sedert de gebeurtenissen van 1994."

[betrokkene 8]

b.m. 17 (NR 26-07-2006)

"De getuige [betrokkene 8] heeft op 26 juli 2006 bij de Nationale Recherche een algemene verklaring afgelegd over de tenlastegelegde gebeurtenis. Deze verklaring komt er, kort gezegd, op neer dat hij heeft gezien dat een blanke man met zijn Rwandese vrouw bij de slagboom van Mugonero is tegengehouden. Zij zijn vervolgens meegenomen naar de woning van (de vader van) de verdachte. Daar hebben de man en vrouw moeten wachten tot er een bericht kwam van de prefect dat zij door mochten rijden.

Ook de verklaring van [betrokkene 8] acht het hof, voor zover als bewijsmiddel gebezigd, betrouwbaar. Ook deze verklaring wordt ondersteund door de verklaring van [slachtoffer 5], in ieder geval omtrent het begin en het einde van het feit, alsmede in het bijzonder ook omtrent de identiteit van de verdachte."

Onder het kopje 'Slotsom ten aanzien van de getuigenverklaringen' staat (p. 69):

"Met inachtneming van de hiervoor gemaakte opmerkingen is het hof van oordeel dat de verklaringen van de genoemde getuigen voldoende betrouwbaar zijn om tot het bewijs kunnen bijdragen.

Bij de beoordeling van de betrouwbaarheid - in objectieve zin - van deze getuigenverklaringen heeft het hof rekening gehouden met de in hoofdstuk 9.4 geformuleerde criteria zoals de toetsing aan objectieve, van elders verkregen informatie of gegevens zoals met betrekking tot de situatie ter plaatse; de consistentie van opeenvolgende, door de desbetreffende getuige afgelegde verklaringen; de

overeenstemming van die verklaring(en) met hetgeen andere getuigen hebben verklaard en de plausibiliteit van de inhoud van de afgelegde verklaring(en).

De door het hof voor het bewijs gebezigde getuigenverklaringen worden (op onderdelen) ondersteund door onderdelen van de verklaringen van de andere genoemde getuigen, die elkaar aanvullen en versterken; noch in de wijze van waarneming, noch in de mate van consistentie op de voor het bewijs essentiële onderdelen zijn redenen gelegen om aan de accuratesse van die (onderdelen van die) verklaringen te twijfelen. De inhoud van de getuigenverklaringen geeft het hof geen aanleiding om aan de plausibiliteit ervan te twijfelen. Van overigens bijzondere omstandigheden, op grond waarvan de door andere verklaringen ondersteunde verklaringen van de desbetreffende getuige niet voor het bewijs bruikbaar zouden zijn is het hof niet gebleken.

Waar de getuigen de verdachte hebben aangewezen, hebben zij telkens verklaard dat de verdachte een voor hen bekende persoon was. Ofschoon een latere visuele identificatie gevoelig is voor vergissingen, en daarom met voorzichtigheid dient te worden behandeld, zeker indien deze herkenning is gedaan onder moeilijke traumatische omstandigheden, ziet het hof geen aanleiding om die herkenning in dit geval (zondermeer) terzijde te schuiven.

Het hof ziet voorts in de persoon van de getuigen geen aanleiding om aan zijn of haar geloofwaardigheid en betrouwbaarheid te twijfelen. Feiten of omstandigheden die daarop een ander licht zouden kunnen werpen zijn het hof niet gebleken. Niet is gebleken dat de getuigen de verdachte kwaadwillig hebben aangewezen als een van de daders of daarvoor enig belang of motief hadden.

Ofschoon het hof heeft geconstateerd dat de diverse voor het bewijs gebezigde getuigenverklaringen (op onderdelen) tegenstrijdigheden bevatten, zijn die niet van zodanig doorslaggevend belang gebleken dat de desbetreffende verklaringen voor het bewijs buiten beschouwing dienden te blijven.

Voor zover al in de achtereenvolgende verklaringen van voornoemde getuigen enige inconsistenties aanwezig zijn, acht het hof die van ondergeschikt belang en wijst het hof voorts in het bijzonder - als plausible oorzaak - op het tijdsverloop sedert de gebeurtenissen van 1994.”

De Commissie merkt op dat in de bewijsmiddelen die het hof heeft gebruikt bij feit 3 melding wordt gemaakt van een brief aan Charles Sikubwabo, de burgemeester van Gishyita, ondertekend met de naam [verzoeker]. Ter toelichting op de opmerking van het hof over de brief maakt de Commissie de volgende opmerkingen.

[slachtoffer 6] en [slachtoffer 5] hebben in hun verklaringen van augustus 2006 bij het BKA melding gemaakt van een brief die verzoeker had geschreven aan burgemeester Sikubwabo. [slachtoffer 6] zei dat hij het briefje nog had en een kopie daarvan aan de ambtenaren van het Bundeskriminalamt zou geven. Op een later moment is in Rwanda het origineel achterhaald. De brief aan de burgemeester en het op de achterkant geschreven antwoord van de burgemeester zijn vertaald. De inhoud van de brief aan de burgemeester is als volgt:

“27 april 1994

Meneer de burgemeester van de gemeente Gishyita

Ik vraag u om geduld te hebben met het belangrijke werk dat u doet. Nu is het dringend nodig dat u hier naar Mugonero komt om het probleem op te lossen van die Tutsi die wij bij een blanke hebben aangetroffen. Maar wij wilden de auto die hen vervoerde naar de gouverneur sturen. De gouverneur zei dat deze persoon moet blijven. Die blanke moet doorreizen naar Icyangungu. Daarom stuurde ik deze auto met een begeleidend militair om jullie hier naar toe te halen. Dezelfde auto zal jullie terugbrengen. Ik ben [betrokkene 2]”.

Het op de achterkant geschreven antwoord van de burgemeester luidt:

“[betrokkene 2]
Zij moeten naar Kibuye terugkeren omdat wij niet weten dat zij getrouwd zijn. Wat deze dame betreft, dat wordt later bestudeerd. Wij kunnen kijken in de boeken die daarvoor bedoeld zijn. Wees dan voorzichtig zodat wij de samenleving/ relatie van Duitsers en Rwandezes niet verstoren.
Vrede gewenst
Sikubwabo Charles
Burgemeester”.

Verzoeker ontkent dat hij [betrokkene 2] werd genoemd, maar er is wel een verband te leggen tussen hem en de naam [betrokkene 2] (zijn vader heet zo). De rechtbank besteedt in haar vonnis op p. 74-78 aandacht aan de briefwisseling.

12. Beoordeling door de Commissie van het verzoekschrift voor zover dat ziet op feiten 1 en 3

De Commissie heeft vastgesteld dat bewijsmiddelen 18 en 19 enige overlap hebben met feit 2, maar dat het hof voor de kern van het bewijs van feiten 1 en 3 geen gebruik heeft gemaakt van verklaringen van getuigen die bij feit 2 een rol spelen of anderszins van rechtstreeks belang zouden kunnen zijn.

De Commissie stelt vast dat ten aanzien van feiten 1 en 3 in de kern alleen de analyse van Project Gereide Twijfel ten grondslag ligt aan het verzoek nader onderzoek uit te voeren. Het hof heeft uitgebreid gemotiveerd waarom het de bij feiten 1 en 3 gebruikte getuigenverklaringen betrouwbaar heeft geoordeeld en voor het bewijs bruikbaar heeft bevonden. Daarbij was onder meer oog voor inconsistenties en discrepanties. Bij feiten 1 en 3 komt het Project Gereide Twijfel tot een andere waardering van dezelfde verklaringen zonder dat er iets wezenlijks nieuw is gebleken. De onvolkomenheden die volgens het rapport van Project Gereide Twijfel te zien zijn in het onderzoek en bij de totstandkoming van het dossier, zijn aan de orde geweest bij rechtbank en hof en/of waren niet onbekend. Gelet daarop ziet de Commissie in het rapport van Project Gereide Twijfel geen reden te adviseren nader onderzoek te doen.

Verder merkt de Commissie op dat de rechtbank in het vonnis (pp. 62-67) aandacht heeft besteed aan verklaringen die zijn afgelegd over een wegversperring in Mugonero, in de omgeving van een brug over het riviertje de Kiboga. Deze wegversperring is van belang voor de feiten 1 en 3. De conclusie van de rechtbank is de volgende:

“Gelet op het vorenstaande, stelt de rechtbank vast dat er kort na het neerstorten van het vliegtuig van de president op 6 april 1994 een wegversperring in Mugonero in de buurt van de brug over de Kiboga is opgericht. Deze wegversperring had (...) tot doel de identificatie van Tutsi's. Ook stelt de rechtbank vast dat verdachte een leidende rol heeft gespeeld bij deze slagboom en dat er op momenten dat hij niet aanwezig was bij de wegversperring er sprake is geweest van een bewuste en nauwe samenwerking tussen verdachte en de personen die op die momenten de wegversperring bemanden.”

Het bestaan van de wegversperring en de betrokkenheid van verzoeker daarbij vormt in algemene zin een ondersteuning bij het bewijs voor feiten 1 en 3.

Hierna zal de Commissie uitgebreid ingaan op feit 2 en de Canadese zaak tegen [betrokkene 1]. Voor zover verzoeker betoogt dat de zaak tegen [betrokkene 1] laat zien dat er in zijn algemeenheid, en dus ook bij de feiten 1 en 3 die aan verzoeker zijn tenlastegelegd, reden is om in de context van de genocide in Rwanda te twijfelen aan het waarheidsgehalte van getuigenverklaringen, volgt de Commissie hem daarin niet. De getuigen van wie de verklaringen gebruikt zijn voor feiten 1 en 3 hebben geen verklaringen afgelegd in de zaak tegen [betrokkene 1] en staan los van de aanval op het Adventistencomplex.

13. Tussenconclusie van de Commissie over feiten 1 en 3

De Commissie ziet geen aanleiding te adviseren ten aanzien van feiten 1 en 3 nader onderzoek te doen.

14. Feit 2: de aanval op het complex van de Zevendedagsadventisten

14.1. Door het hof vastgestelde feiten en omstandigheden

Het hof heeft ten aanzien van dit feit de volgende feiten en omstandigheden vastgesteld (p. 36-39 van het arrest, met weglating van noten).

“Plaats en tijd

Op 16 april 1994 zijn tijdens een aanval door grote groepen Hutu's op het Adventistencomplex in de provincie (préfecture) Kibuye vele op het complex aanwezige Tutsi-vluchtelingen vermoord en mishandeld.

Het Adventistencomplex ligt in de buurt van de commune Ngoma. De plaats Mugonero, waar de verdachte in 1994 woonde, ligt hemelsbreed minder dan tien kilometer verwijderd van het complex.

Tutsi's uit met name de omgeving van Ngoma zagen zich in de dagen die volgden op de dood van de president geconfronteerd met Hutu's die hun huizen in brand staken, hun vee stalen of doodden en Tutsi's vermoordden. Een groot aantal Tutsi's zijn vervolgens op de vlucht geslagen en blijkens de uitspraak van de ICTR Trial Chamber in de zaak Muhimana hebben duizenden vluchtelingen vervolgens hun toevlucht genomen tot het Adventistencomplex in Mugonero. Kerken en ziekenhuizen waren toevluchtsoorden voor Tutsi's in tijden waarin

spanningen tussen Hutu's en Tutsi's opliepen en werden door de vluchtelingen beschouwd als veilige havens.

In de morgen van zaterdag 16 april 1994 is de aanval op het Adventistencomplex begonnen, die de hele dag duurde tot in de avond. In de ochtend arriveerde bij het Mugonero complex een konvooi van voertuigen waarin Muhimana, de conseiller van Ghishiyta, samen met andere aanvallers waaronder Clement Kayishema, Charles Sikubwabo, [betrokkene 3], Elizaphan Ntakirutimana en Gérard Ntakirutimana en soldaten die in een voertuig werden getransporteerd. Onder de aanvallers bevonden zich ook burgers, Interahamwe, en gendarmes, alsmede militairen en de verdachte.

De aanvallers hebben zich verzameld in de buurt van de zogeheten Association, daar hun voertuigen geparkeerd en het complex omsingeld.

Vanaf de Association liepen de aanvallers vervolgens naar boven in de richting van de gebouwen van ESI (school), de kerk en het ziekenhuis.

Aan het begin van de aanval hebben de Tutsivluchtelingen geprobeerd zich te verdedigen met stenen. Tijdens de aanval schreeuwden en zongen sommige aanvallers Tubatsembatsembe (laten we allemaal doden).

De verdachte was één van deze aanvallers. De aanvallers met vuurwapens hebben op de Tutsi-vluchtelingen geschoten. De verdachte had ook een vuurwapen. Ook hij heeft op vluchtelingen geschoten bij het begin van de aanval.

De vluchtelingen zijn vervolgens onder andere in de kerk en in het ziekenhuis gevlucht. In de uitspraak in de zaak Mikaeli Muhimana heeft het ICTR vastgesteld dat gedurende de aanval de kerk omsingeld was door Sikubwabo, Kanyabungu, Muhimana en andere aanvallers toen burgemeester Sikubwabo zich tot de vluchtelingen in de kerk wendde en de Hutuvrouwen die met een Tutsi man getrouwd waren het bevel gaf naar buiten te komen.

Daarna zijn de vluchtelingen vervolgens ook aangevallen. De aanvallers gebruikten tijdens de aanval vuurwapens, hand- en traangasgranaten, machetes, speren en andere traditionele wapens.

De aanvallers hebben op de vluchtelingen geschoten. Voorts werden er vluchtelingen met machetes neergehakt en met knuppels geslagen, werden er granaten in de gebouwen gegooid die tot ontploffing zijn gekomen en hebben de aanvallers traangas gebruikt. De verdachte is een van de aanvallers geweest die bij de kerk heeft geschoten.

Bij de aanval op het complex, die de gehele dag tot in de avond duurde, zijn zeer veel Tutsivluchtelingen gedood, waaronder [slachtoffer 8] en [slachtoffer 9], en zijn er velen (ernstig) gewond geraakt."

14.2. Voor het bewijs gebruikte getuigenverklaringen²²

²² Wel in bewijsoverwegingen genoemd, maar niet opgenomen in de bijlage met de bewijsmiddelen:
- Muhimana Trial Judgement, § 256: "On the morning of 16 April 1994, the Accused arrived at Mugonero Complex in a convoy of vehicles, together with Clement Kayishema, Charles Sikubwabo, Obed Ruzindana, Elizaphan Ntakirutimana, Gerard Ntakirutimana, and soldiers transported in a truck. Amongst the assailants were also civilians, Interahamwe, and gendarmes." (in hoger beroep heeft de ICTR Appeals Chamber deze

Ook bij feit 2 heeft het hof geoordeeld dat buiten redelijke twijfel is komen vast te staan dat verzoeker als medepleger bij dit feit betrokken is geweest (pp. 40 van het arrest). Het hof heeft voor het bewijs gebruik gemaakt van verklaringen van de getuigen. Een deel van de getuigen van wie het hof de verklaringen gebruikt voor het bewijs, was in eerste aanleg niet gehoord door de rechter-commissaris. In hoger beroep is een aantal getuigen alsnog gehoord door de rechter-commissaris.

Het hof heeft op pp. 54-66 van het arrest de volgende nadere bewijsoverwegingen over de betrouwbaarheid van de getuigenverklaringen opgenomen. De cursief opgenomen namen en nummering van de bewijsmiddelen is van de Commissie, het overige is overgenomen uit het arrest van het hof. Verwijzingen naar noten zijn weggelaten.

[getuige 9]

b.m. 30 (RC 8/9-2-2010), b.m. 31 (NR11-11-2009)

“De getuige [getuige 9], een Tutsi, heeft op 8 en 9 februari 2010 tegenover de rechter-commissaris belastend over de verdachte verklaard. De kern van haar verklaring is, dat zij naar het Adventistencomplex was gevlucht en dat zij de verdachte 's ochtends aan het begin van de aanval heeft gezien en dat hij één van de aanvallers met een vuurwapen was. De getuige kende de verdachte. Zij heeft hem eerder bij zijn ouders gezien. Haar broer werkte voor de vader van de verdachte. Zij verklaart voorts dat zij heeft gezien dat de verdachte in de aanval voorop liep en dat hij met een geweer heeft geschoten op vluchtelingen. Zij stond toen voor de kerk, vlakbij ESI. De schieters stonden vlakbij een klein huis, dat zij Uwiteka noemden. Zij was getuige van de dood van haar broer [slachtoffer 8]. Hij werd eerst neergeschoten en daarna gesneden met traditionele wapens. Over de dood van [slachtoffer 8] wordt eveneens verklaard door de getuigen [getuige 2], [getuige 10] en [getuige 5]. De aanvallers zijn volgens de getuige binnen de kerk gekomen en hebben gezegd dat de in de kerk aanwezige Tutsi-vrouwen die waren getrouwd met Hutumannen, naar buiten moesten gaan. Daarna begonnen de aanvallers eerst te schieten en degenen die machetes hadden hebben de vluchtelingen afgemaakt. Heel veel mensen zijn gedood, aldus de getuige. De getuige is naar het ziekenhuis gegaan en heeft zich daar verstopt.

Het hof acht deze verklaring voldoende betrouwbaar en derhalve bruikbaar voor het bewijs. De verklaring van de getuige komt op essentiële onderdelen, zoals over de dood van [slachtoffer 8] en de namen van aanvallers, overeen met de verklaringen van andere voor het bewijs gebruikte getuigen. Bovendien stemt de verklaring op hoofdlijnen overeen met de verklaring die de getuige eerder bij de Nationale Recherche op 11 november 2009 heeft afgelegd.”

[getuige 10]

vaststelling in stand gelaten). Zie verder: Ntakirutimana Trial Judgement, § 310: “[. . .] the Chamber finds that Elizaphan Ntakirutimana conveyed attacks to Mugonero Complex on the morning of 16 April 1994.” (De Trial Chamber (§ 292 jo. §§ 282 en 283) vond overigens dat er onvoldoende bewijs was voor de veronderstelling dat ook Gérard Ntakirutimana aanvallers had vervoerd).

- Ntakirutimana Trial Judgement, § 77.

- Muhimana Trial Judgement, § 25, § 257.

- Proces-verbaal van bevindingen mbt visualisatie pd's van de Nationale Recherche d.d. 25 mei 2010 met de daarbij behorende bijlagen, landkaart

- Map I, blz. 192, behorend bij proces-verbaal onderzoek in Mugonero-centrum d.d. 18 december 2006. Zie ook de landkaart op p. 21.

b.m. 32 (RC 17/19-4-2010), b.m. 33 (RC 19-4-2010), b.m. 34 (RC 4/6-12-2010), b.m. 35 (NR 10-11-2009)

“De getuige [getuige 10] heeft op 17 en 19 april 2010 een verklaring afgelegd tegenover de rechter-commissaris. De kern van zijn verklaring is, kort gezegd, dat hij zich op het Adventistencomplex bevond op 16 april 1994 en dat hij de verdachte heeft gezien bij het begin van de aanval. Hij verklaart dat er is gevochten vlakbij de Association. De verdachte was één van de aanvallers. Hij had een vuurwapen en schoot daarmee op de vluchtelingen. De getuige kende de verdachte al voor de oorlog. Hij zag hem op de markt en bij zijn ouders en heeft hem tijdens de aanval herkend. Hij heeft gezien hoe vier mensen werden gedood in de buurt van de Association, waaronder [slachtoffer 8] en [slachtoffer 9]. Over [slachtoffer 8] verklaarde hij in het bijzonder dat die werd geschoten en een paar minuten later gehakt.

De getuige is vervolgens naar de kerk gevlucht, waar de aanvallers eveneens vluchtelingen hebben gedood. Voordat de kerk werd aangevallen heeft hij gehoord dat Sikubwabo tegen de Tutsi vrouwen die met Hutu's getrouwd waren heeft gezegd de kerk uit te gaan. Dit komt overeen met de waarneming van de getuigen [getuige 9], [getuige 11], en [getuige 12]. Vervolgens is er door de aanvallers door de tralies van de ramen van de kerk naar binnen geschoten en is er met granaten en traangas gegooid. Velen zijn daarbij om het leven gekomen. De getuige heeft de verdachte ook gezien bij de kerk. Hij heeft hem zien schieten.

Het hof is van oordeel dat de verklaring van deze getuige over de aanwezigheid en betrokkenheid van de verdachte bij de tenlastegelegde aanval in ruim voldoende mate steun vindt in andere door het hof voor het bewijs gebezigde getuigenverklaringen. Over verdachtes betrokkenheid bij de aanval op de kerk wordt eveneens verklaard door de getuige [getuige 11]. Het hof acht de verklaring van [getuige 10] derhalve voldoende betrouwbaar en bruikbaar voor het bewijs. Over verdachtes aanwezigheid bij het begin van de aanval, de dood van [slachtoffer 8] en [slachtoffer 9], het schieten door de verdachte en de toespraak in de kerk door Sikubwabo, wordt eveneens verklaard door andere getuigen. Daarbij komt dat de getuige eerder op 5 november 2009 bij de Nationale Recherche in hoofdlijnen gelijkloidend heeft verklaard. Beide verklaringen zijn op die onderdelen consistent.

Dat de getuige in zijn statement van 25 september 2001 in het strafrechtelijk onderzoek tegen Elizaphan en Gérard Ntakirutimana, de naam van de verdachte niet heeft genoemd doet aan het vorenstaande niet af, nu niet alleen de focus van dit onderzoek op andere verdachten was gericht, maar bovendien de context van de bevraging het hof niet duidelijk is geworden.”

[getuige 11]

b.m. 34 (RC 4/6-12-2010), b.m. 35 (NR 10-11-2009)

“De getuige [getuige 11], een Tutsi, heeft op 4, 6 en 7 december 2010 een verklaring afgelegd tegenover de rechter-commissaris. Zijn verklaring komt er in de kern op neer, kort gezegd, dat hij de verdachte en andere aanvallers met geweren heeft herkend bij het begin van de aanval. Hij kende de verdachte. Hij deed voor zijn oma boodschappen en kwam dan in de winkel van de familie van de verdachte en sprak dan wel eens met hem. De getuige zag de verdachte op de dag van de aanval op de plaats waar thans de Memorial staat. De verdachte droeg een vuurwapen en vanaf het moment dat hij hem zag schoot de verdachte op mensen. De getuige noemt de verdachte een van de leiders. De aanvallers schoten door

het hoofd en door de borst en de getuige zag mensen op de grond vallen en dood gaan. De getuige is vervolgens naar de kerk gegaan.

De getuige verklaarde voorts dat de verdachte betrokken was bij de aanval op de kerk op het complex, die vol met vluchtelingen zat. Sikubwabo zei volgens de getuige dat de aanwezige Hutu's de kerk mochten verlaten. Dit wordt eveneens door de getuigen [getuige 10], [getuige 9] en [getuige 12] verklaard. Toen de kerk werd aangevallen werden door de aanvallers granaten naar binnen gegooid, werd de kerk ingeschoten en er kwamen aanvallers de kerk binnen met traditionele wapens. De getuige heeft gezien dat de verdachte in de kerk heeft geschoten.

Het hof acht de verklaring van de getuige voldoende betrouwbaar. De verklaring is in overeenstemming met andere door het hof voor het bewijs gebezigde getuigenverklaringen, onder meer over de rol van de verdachte en de plek waar hij stond bij het begin van de aanval. Ook ondersteunen de verklaringen van [getuige 10], [getuige 2] en [getuige 13] de betrokkenheid van de verdachte bij de aanval op de kerk. De opeenvolgende verklaringen van de getuige zijn op essentiële onderdelen bovendien consistent. Eerder heeft deze getuige op 10 november 2009 een verklaring afgelegd bij de Nationale Recherche. Hij heeft toen min of meer gelijkluidend verklaard over verdachtes betrokkenheid en rol bij het begin van de aanval en over zijn aanwezig was bij de moordpartij in de kerk.

Dat de getuige in zijn eerdere op 15 november 1999 tegenover onderzoekers van het ICTR als (beschermde) getuige afgelegde witness statement, alsmede in zijn trial testimony van 3, 4 en 5 oktober 2001 in het proces tegen Elizaphan en Gerard Ntakirutimana de naam van de verdachte niet heeft genoemd doet hieraan, gelet op overeenstemming met ander bewijs op essentiële onderdelen, niet af te minderen nu de omstandigheden waaronder de getuige zijn witness statement heeft afgelegd niet inzichtelijk zijn geworden en die verklaring, blijkens het beschikbare transcript, niet vermeldt welke (exacte) vragen door de onderzoekers aan de getuige zijn gesteld. Uit de beschikbare trial testimonies blijkt voorts niet dat de getuige is gevraagd een uitputtende opsomming te geven van alle aanvallers die hij die dag heeft gezien, nog los ervan dat het desbetreffende strafrechtelijk onderzoek was gericht tegen andere verdachten.

Voorts is gebleken is dat deze getuige, ondanks protest daartegen door het openbaar ministerie, bij de rechter-commissaris langdurig is ondervraagd. Het hof acht het niet onaannemelijk dat de getuige nog steeds getraumatiseerd is door hetgeen hij heeft meegemaakt tijdens de aanval op het Adventistencomplex en ter voorkoming van hertraumatisering de herinnering aan bepaalde gebeurtenissen (tijdelijk) heeft weggedrukt. Het hof vindt hiervoor steun in de verklaring van de getuige die, na een langdurig en intensief verhoor, op vragen van de rechter-commissaris of hij kon uitleggen waarom hij bij eerdere gelegenheid bepaalde namen van daders niet heeft genoemd, als verklaring daarvoor geeft dat hij bij het zien van daders in verwarring is geraakt, dat hij nog in een trauma was en dat namen vergeten niet betekent dat hij de daders niet heeft gezien en dat om goed te kunnen slapen hij zijn best deed om hun namen te vergeten, omdat hij anders iedere nacht moet dromen. Het hof acht dit een aannemelijke verklaring voor de door de rechter-commissaris geconstateerde kennelijke inconsistentie en ziet daarin, gelet op het vorenoverwogene, geen aanleiding de getuigenverklaring voor het bewijs buiten beschouwing te laten.

Ook het feit dat de getuige ten tijde van de aanval in april 1994 minderjarig was (15 jaar) doet aan het oordeel van het hof niet af aan de betrouwbaarheid van zijn verklaringen in de

onderhavige strafzaak. Het hof heeft geen bijzondere omstandigheden aannemelijk geacht op grond waarvan de herinnering aan de feiten als onvoldoende accuraat zou moeten worden beoordeeld uitsluitend omdat die herinneringen betrekking hebben op ervaringen van een vijftienjarige. Het hof zal dan ook die onderdelen van zijn verklaring voor het bewijs gebruiken, die ook steun vinden in andere bewijsmiddelen.”

[getuige 14]

b.m. 36 (RC 17/18-6-2010)

“De getuige [getuige 14] heeft tegenover de rechter-commissaris op 17 en 18 juni 2010 eveneens belastend over de verdachte verklaard. Ook deze getuige verklaart, kort gezegd, dat zij de verdachte heeft gezien bij het begin van de aanval op het Adventistencomplex, toen hij met andere aanvallers vanuit de richting van de Association, langs een klein huis, genaamd Uwiteka, kwam lopen. Zij kende de verdachte van eerdere ontmoetingen. Toen de aanval begon stond zij voor de kerk van ESI en zij heeft, naast de verdachte, veel aanvallers gezien. Zij kon de aanvallers goed zien. De verdachte droeg een geweer en hij schoot op Tutsi's. Dat heeft zij met eigen ogen gezien. Ook heeft zij gezien dat [slachtoffer 9] neerviel. De dood van [slachtoffer 9] vindt voorts steun in de verklaringen van de getuigen [getuige 15], [getuige 2], [getuige 3] en [getuige 16].

Het hof acht de verklaring van de getuige in zoverre betrouwbaar en consistent. Niet alleen is de verklaring bij de rechter-commissaris in overeenstemming met hetgeen andere getuigen hebben verklaard, maar bovendien heeft de getuige in de kern gelijkloend verklaard bij de Nationale Recherche op 7 november 2009. Zij noemt ook daar de verdachte als een van de aanvallers. Zij heeft daarbij duidelijke beperkingen aangebracht in wie zij wel en niet heeft gezien.

Dat de getuige in haar verklaring op 6 maart 2007 tegenover de Canadese autoriteiten in de zaak tegen Jacques Mungawere de naam van de verdachte niet heeft genoemd als één van de aanvallers doet hieraan naar het oordeel van het hof niet af. Bij de rechter-commissaris geeft zij ter verklaring hiervan aan dat zij namen is vergeten en dat zij ook de naam van de verdachte was vergeten. Het hof acht dit een aannemelijke verklaring mede gelet erop dat het onderzoek in die zaak niet was gericht op de persoon van de verdachte en het gelet op het groot aantal aanvallers die bij de aanval op het Adventistencomplex betrokken waren en het zeer lange tijdsverloop.”

[getuige 17]

b.m. 37 (RC 17,18,19-11-2010 en 7-12-2010)

“De getuige [getuige 17], een Tutsi, heeft op 17, 18 en 19 november 2010, alsmede op 7 december 2010 tegenover de rechter-commissaris een verklaring afgelegd. De getuige heeft verklaard dat zij de verdachte kende van de winkel van zijn vader en van zijn bezoeken aan zijn vriendin, de dochter van pasteur [betrokkene 12]. De getuige heeft voorts uitvoerig en indringend verklaard over wat met haar en andere vluchtelingen is gebeurd in het ziekenhuis. De getuige verklaart dat zij kort na het begin van de aanval naar de chirurgie van het ziekenhuis [is] gevlucht waar ze zich heeft verstopt. De aanvallers hebben op de in het ziekenhuis aanwezige vluchtelingen geschoten en zij gooiden granaten naar binnen. Nadien is zij naar een toiletruimte gegaan waar zij was met een aantal andere vrouwen. Vijf vrouwen zijn daar gedood met de speer van een aanvalleur. De verklaring over het in en rond het ziekenhuis door de aanvallers gebruikte geweld, vindt steun in andere door het hof voor het bewijs gebezigde getuigenverklaringen en komt bovendien overeen met haar eerdere bij

de Nationale Recherche op 12 november 2009 afgelegde verklaring en is naar het oordeel van het hof, in zoverre, betrouwbaar en bruikbaar voor het bewijs.

Opmerkelijk is dat deze getuige tegenover de rechter-commissaris de naam van de verdachte niet noemt als één van de aanvallers van het Adventistencomplex, terwijl zij dat in haar eerdere verhoor bij de Nationale Recherche nog wel heeft gedaan. Als verklaring voor deze discrepantie, geeft de getuige tegenover de rechter-commissaris aan dat de Nederlandse politie haar niet goed heeft begrepen. Ook verklaart zij dat andere door haar eerder genoemde aanvallers, waaronder [betrokkene 3], niet heeft gezien tijdens de aanval. Wel zou ze van anderen hebben gehoord dat hij en anderen aanwezig zijn geweest.

Het hof heeft geconstateerd dat de getuige [getuige 17] zéér langdurig en intensief door de rechter-commissaris is verhoord, niettegenstaande het feit dat zij getraumatiseerd was en ernstige ziekteverschijnselen (ernstig verhoogde bloeddruk) vertoonde en tijdens de laatste verhoordag aan de rechter-commissaris aangaf dat zij zich niet goed voelde en hoofdpijn had en bovendien erg moe was. Desondanks is de rechter-commissaris, na een korte pauze, doorgegaan met haar verhoor, waarna de getuige plotseling is teruggekomen op een aantal essentiële onderdelen van haar eerdere verklaring(en), waaronder over de betrokkenheid van een aantal specifiek genoemde aanvallers. Zoals het hof reeds heeft overwogen, is de kans dat informatie die door getuigen aan het eind van een lang en intensief verhoor wordt gegeven betrouwbaar is, kleiner wordt naarmate het verhoor langer duurt. Het hof sluit bepaald niet uit dat daar in dit geval bijkomt dat de getuige als gevolg van haar mentale en fysieke conditie, na vier lange dagen van verhoor "van het verhoor af wilde zijn" en afsluitend heeft verklaard dat zij zich heeft vergist en dat zij de verdachte en anderen, waaronder [betrokkene 3], niet op 16 april 1994 heeft gezien maar de dag erna.

De getuige heeft bij de Nationale Recherche en in haar trial testimony van 1 oktober 2001 in de zaak in de zaak tegen Elizaphan en Gérard Ntakirutimana de naam van [betrokkene 3] immers wel genoemd als één van de aanvallers op 16 april: "but I saw many other attackers. These were not the only attackers I saw".

Het hof is, het vorenstaande overziend, desalniettemin van oordeel dat de eerdere verklaring van de getuige over verdachtes betrokkenheid bij de aanval op het Adventistencomplex voor het bewijs buiten beschouwing dient te worden gelaten."

[getuige 15]
b.m. 38 (RC 24/26-7-2010)

"De getuige [getuige 15] heeft op 24 en 26 juli 2010 een verklaring afgelegd bij de rechtercommissaris en eerder, op 9 november 2009, is de getuige gehoord door de Nationale Recherche. De getuige heeft tegenover de rechter-commissaris gedetailleerd verklaard over de aanval op het Adventistencomplex. Bij het begin van de aanval stond hijzelf vlakbij de Association. Hij heeft gezien dat [slachtoffer 9] voor het bureau van de Association is gedood in het begin van de aanval. De dood van [slachtoffer 9] in de directe omgeving van de Association vindt bevestiging in diverse andere door het hof voor het bewijs gebruikte getuigenverklaringen. Dit geldt eveneens voor tal van details over de aanval die door de getuige in zijn verklaringen worden genoemd. Bovendien zijn die onderdelen van de verklaring van [getuige 15] in overeenstemming met zijn eerdere verklaring bij de Nationale Recherche. Het hof acht de verklaringen in zoverre voldoende betrouwbaar om ze, in algemeen ondersteunende zin, te laten meewegen voor het bewijs. Dat hij wisselend

heeft verklaard omtrent de aanwezigheid van de verdachte tijdens de aanval, maakt dit niet anders.”

[getuige 12]

b.m. 39 (RC 18-5-2010), b.m. 40 (NR 4-11-2009)

“Het vorenoverwogene geldt evenzeer voor de verklaring van de getuige [getuige 12]. Deze getuige heeft op 22 april 2010 alsmede op 18 en 19 mei 2010 tegenover de rechtercommissaris een verklaring afgelegd. Deze verklaring komt er in de kern op neer, zakelijk weergegeven, dat zij op de dag van de aanval met haar man en kinderen en vele andere vluchtelingen verbleef in de kerk van het Adventistencomplex. De meerderheid van de aanwezigen waren vrouwen en kinderen. Voordat de aanvallers de kerk inkwamen hebben ze gezegd dat alle Hutu's naar buiten moesten komen. Zij kon naar buiten kijken en zag dat de aanvallers met heel veel waren. Er is een granaat de kerk ingegooid en de vluchtelingen werden beschoten en gehakt met machetes. Ook werden er knuppels gebruikt. De getuige verklaart dat zij de verdachte tijdens de aanval niet heeft gezien. Wel heeft zij van mensen gehoord dat hij daar ook was.

Het hof is van oordeel dat de waarneming van de getuige over wat zich in de kerk heeft afgespeeld tijdens de aanval, voldoende steun vindt in andere door het hof voor het bewijs gebruikte getuigenverklaringen en derhalve betrouwbaar is. Ook het feit dat de getuige de verdachte niet zelf heeft herkend tijdens de aanval, doet niets aan de verklaringen van andere getuigen dat hij daar was af.

De voorts door het hof voor het bewijs gebruikte getuigen [getuige 4], [getuige 3], [getuige 2], [getuige 5] en [getuige 13], hebben, in eerste aanleg, tegenover de rechter-commissaris een voor de verdachte belastende verklaring afgelegd. Alle getuigen verklaarden in de kern, kort gezegd, dat de verdachte bij de aanval aanwezig was en dat hij in de loop van de dag onder meer bij de kerk en/of bij het ziekenhuis vluchtelingen aanviel.”

[getuige 18]

b.m. 41 (RC 21-4-2010)

“De getuige [getuige 18] heeft op 20 en 21 april 2010 tegenover de rechter-commissaris een verklaring afgelegd. Hij heeft toen verklaard, dat de Interahamwe militaire trainingen kregen die georganiseerd werden door burgemeester Charles Sikubwabo en Kanyabungo. De burgemeester heeft daartoe het initiatief genomen vanaf 1992. Ze kregen van hen schietlessen. De getuige verklaart dat ze die mensen zagen als ze langsliepen. Iedereen zag deze mensen les krijgen. Het was in de open lucht.

Naar het oordeel van het hof is deze verklaring voldoende betrouwbaar en wordt deze ook door andere door het hof voor het bewijs gebezigde getuigenverklaringen ondersteund. Aan die betrouwbaarheid doet niet af het enkele feit dat de getuige in zijn eerder op 11 november 2009 bij de Nationale Recherche afgelegde verklaring niet over militaire trainingen en schietlessen heeft verklaard. Het hof heeft evenmin nadere omstandigheden aannemelijk geacht op grond waarvan aan de betrouwbaarheid van deze onderdelen van de getuigenverklaring afbreuk zou worden gedaan.

De getuigen [getuige 10], [getuige 19], [slachtoffer 1] en [betrokkene 9] hebben verklaard dat in het huis van verdachtes ouders militairen, gendarmes en/of Interahamwe gehuisvest waren.”

[getuige 20]

b.m. 42 (RC 28/29-7-2010 en 16/17-10-2010), b.m. 43 (geschrift: witness statement in Canadese strafrechtelijk onderzoek tegen Jacques Mungawere d.d. 5 maart 2007, p. 5)

“De getuige [getuige 20], een Tutsi, is in hoger beroep op 16 en 17 november 2010 door de rechter-commissaris gehoord. De verklaring komt er, kort gezegd, in de kern op neer dat de verdachte één van de aanvallers was van het Adventistencomplex. De getuige zag hem bij het begin van de aanval samen met andere aanvallers. Hij herkende de verdachte, die hij al vóór 1994 kende. De getuige stond vlakbij de Association. De verdachte had een vuurwapen en schoot daarmee op de vluchtelingen. De getuige heeft eveneens gezien dat vier mensen, waaronder [slachtoffer 8] en [slachtoffer 9], werden gedood in de buurt van de Association. [slachtoffer 8] werd neergeschoten en een paar minuten later gehakt. De getuige is naar het ziekenhuis gevlucht en daar heeft hij de verdachte wederom gezien.

De verklaring over het begin van de aanval, verdachtes rol daarbij en over de dood van [slachtoffer 8] en [slachtoffer 9], vindt steun in verklaringen van andere door het hof voor het bewijs gebezigde getuigen. Het hof acht de verklaring in zoverre betrouwbaar en bruikbaar tot bewijs, te meer nu dit onderdeel van verklaring overeenkomt met de eerder door de getuige afgelegde verklaring bij de Nationale Recherche.

Eerder heeft de getuige ook tegenover de Canadese autoriteiten in het onderzoek tegen Jacques Mungawere op respectievelijk 5 maart 2007 en 23 september 2009 een witness statement afgelegd. Hij noemt in die verklaring eveneens de naam van de verdachte als één van de aanvallers. Anderzijds heeft het hof geconstateerd dat de getuige wisselend heeft verklaard over de plaats waar zijn vrouw en kinderen zijn gedood en wie voor hun dood verantwoordelijk was. Tegenover de Canadese onderzoekers heeft de getuige verklaard dat hij niet kon vertellen wie zijn vrouw en kinderen hebben gedood. Voorts heeft hij verklaard dat zij in de kerk om het leven zijn gekomen. Tegenover de rechter-commissaris houdt hij de verdachte verantwoordelijk voor hun dood en verklaart hij dat zij nooit in de kerk zijn geweest en zijn overleden in het ziekenhuis. Ofschoon de getuige dit laatste ook in zijn verhoor bij de Nationale Recherche op 9 november 2009 heeft verklaard, is minstgenomen sprake van een opmerkelijke tegenstrijdigheid. Nu dit onderdeel van de verklaring geen steun vindt in andere bewijsmiddelen ziet het hof aanleiding dit (inconsistente) gedeelte van de verklaring voor het bewijs buiten beschouwing te laten.”

[getuige 16]

b.m. 44 (RC 8/9-6-2010), b.m. 45 (RC 10-6-2010)

“De verklaring van de getuige, een Tutsi, komt er in de kern op neer, zakelijk weergegeven, dat hij de verdachte bij het begin van de aanval heeft zien schieten op Tutsi vluchtelingen. Hij heeft de verdachte een paar mensen zien doodschieten. De getuige is stellig in zijn verklaring dat hij zich in die waarneming niet heeft vergist. De getuige kende de verdachte al eerder en heeft hem bij het begin van de aanval weer herkend. Hij heeft gezien dat de verdachte [slachtoffer 9] heeft neergeschoten. De getuige stond toen bij de Uwiteka. [slachtoffer 9] is vervolgens afgemaakt met een machete. De verklaring van de getuige [getuige 16] vindt steun in de verklaringen van andere getuigen, waaronder [getuige 14], [getuige 20] en [getuige 21] die eveneens over de dood van [slachtoffer 9] hebben verklaard. Volgens de getuige heeft de verdachte tijdens de aanval aanwijzingen en opdrachten aan

andere aanvallers gegeven. Dit wordt ook door de getuige [getuige 13] verklaard. Ook andere getuigen noemden de verdachte een leider.

De getuige is tevens op 7 november 2009 door de Nationale Recherche gehoord. Het hof is van oordeel dat beide door de getuige opeenvolgend afgelegde verklaringen consistent zijn en op talloze voor het bewijs relevante onderdelen, waaronder de rol van de verdachte bij het begin van de aanval, steun vinden in de verklaringen van andere door het hof voor het bewijs gebezigde getuigenverklaringen.

Dat de getuige tenslotte in zijn eerdere op 5 maart 2007 tegenover de Canadese autoriteiten afgelegde witness statement in de zaak tegen de van oorlogsmisdrijven verdachte [betrokkene 1] de naam van de verdachte niet heeft genoemd, doet naar het oordeel van het hof aan het vorenstaande niet af, in het bijzonder niet omdat het onderzoek in die zaak niet specifiek was gericht op de (schuld van de) verdachte.

Dat de getuige tenslotte in zijn verhoor bij de Nationale Recherche niet erg accuraat is geweest over de afstand tussen hem en de verdachte bij het begin van de aanval, doet naar het oordeel van het hof evenmin af aan de betrouwbaarheid van zijn latere verklaringen bij de rechter-commissaris. Zoals in hoofdstuk 9.1 werd overwogen, moet er allereerst rekening mee worden gehouden dat sommige Rwandese getuigen niet erg vertrouwd zijn met het exact aangeven van afstanden, zonder dat daarmee nadelige conclusies aan de betrouwbaarheid van de getuige moeten worden verbonden. Bovendien komt zijn schatting bij de rechter-commissaris van de afstand tussen hem en de aanvallers bij het begin van de aanval, overeen met de werkelijke afstand.

Gelet op al deze omstandigheden kan de verklaringen van de getuige tegenover de rechter-commissaris zonder meer worden gebruikt tot bewijs in deze zaak.”

[getuige 13]

b.m. 46 (RC 14/15-11-2006), b.m. 47 (RC 16-1-2007), b.m. 48 (RC 16-12-2008)

“De getuige [getuige 13] heeft op 14 en 15 november 2006, op 16 januari 2007 en op 16 en 17 december 2008 een verklaring afgelegd bij de rechter-commissaris. In die verklaringen heeft hij de verdachte, die hij al kende sinds de verdachte op de middelbare school zat, een leider genoemd die opdrachten aan anderen gaf. Hij heeft hem ‘s ochtends gezien met een vuurwapen, waarmee hij op Tutsi's schoot. De getuige was toen samen met andere Tutsi's voor de school van ESI bij het schoolplein. Hij hoorde tevens dat de verdachte opdrachten aan andere aanvallers gaf. Tegenover de rechter-commissaris heeft hij voorts verklaard dat hij vanaf de plek waar hij stond het ziekenhuis kon zien. De getuige heeft ook mensen zien vallen. Hij heeft de verdachte mensen dood zien schieten. Dat was bij de middelbare school, bij het terrein van het ziekenhuis en onder de bomen. Later die dag heeft hij de verdachte op mensen zien schieten bij het terrein van het ziekenhuis en bij de kerk.

Het hof acht deze verklaring in de kern betrouwbaar, omdat de waarnemingen van de getuige op deze punten steun vinden in de door het hof voor het bewijs gebezigde verklaringen van andere getuigen over de plek waar de getuige stond (de getuigen [getuige 2] en [getuige 3]) en over verdachtes betrokkenheid en rol bij de aanval. Meerdere getuigen verklaren dat de verdachte voor de andere aanvallers stond en noemen hem één van de leiders. Bovendien is zijn verklaring, op hoofdlijnen, in overeenstemming met hetgeen hij eerder bij de Nationale Recherche in zijn verhoor van 27 juli 2006 heeft verklaard over de aanval en verdachtes aandeel daarin. Ook in zijn verklaring bij het Parquet Général van 29

juni 2006 heeft de getuige de verdachte genoemd als één van de aanvallers die schoot op de Tutsi's op het Adventistencomplex.

Deze getuige heeft ook in 2003 een verklaring afgelegd tegenover de justitiële autoriteiten van de Verenigde Staten in de zaak van [betrokkene 5]. Met betrekking tot de aanval op het Adventistencomplex heeft hij [betrokkene 3], [betrokkene 5], Elizaphan en Gérard Ntakirutimana, en Charles Sikubwabo genoemd als leiders van de aanval. De naam van de verdachte komt in deze verklaring niet voor. In zijn diverse witness statements in 1995, 1999 en 2002 komt de naam van de verdachte evenmin voor. In een gacaca-verklaring die dateert van eind mei/begin juni 2005 heeft de getuige wel de naam van de verdachte genoemd als betrokkene bij de genocide maar niet in relatie tot de aanval op het Adventistencomplex. De rechter-commissaris heeft de getuige gevraagd waarom hij eerst vanaf 2006 de verdachte heeft genoemd als één van de aanvallers. De getuige heeft hierop gezegd dat zijn antwoord afhing van hoe de vraag was gesteld en van het doel dat de vragensteller voor ogen had. "Soms wilde hij [de vragensteller] een specifieke naam weten. Dan noemde ik vijf mensen en zei hij 'stop' als hij de naam hoorde die hij wilde horen. Dan kunt u zijn naam bij de ene instantie vinden en bij de andere niet." Met betrekking tot de door de getuige opgestelde 'list of killers in Mugonero Hospital and Church' die als bijlage bij een witness statement was gevoegd en waarop negen namen van aanvallers staan, heeft hij opgemerkt dat hij niet meer weet wat de vraag is geweest. Hij heeft gezegd dat hij denkt dat hem de vraag is gesteld de namen op te schrijven en opnieuw verwezen naar het doel dat de vragensteller voor ogen stond. Over zijn verklaringen voor de autoriteiten van de Verenigde Staten heeft hij verder opgemerkt dat hij werd ondervraagd met het doel 'bepaalde personen te onderzoeken'. Ook heeft hij aangegeven dat hoe langer hem vragen worden gesteld, hoe meer hij zich kan herinneren.

Het hof ziet hierin een voldoende plausibele verklaring voor het niet-noemen van de naam van de verdachte in eerdere hiervoor genoemde verklaringen. Daar komt bij dat aangenomen kan worden dat de focus in die onderzoeken was gericht op anderen dan de verdachte, waarbij de vragen vaak een open karakter hadden. De bewijswaarde van die verklaringen is naar het oordeel van het hof, zeker gezien in relatie tot de overigens consistente opeenvolgende verklaringen van de getuige in de onderhavige strafzaak, betrekkelijk. Het hof ziet dan ook geen aanleiding om de belastende onderdelen van de verklaringen van deze getuige zoals die bij de rechter-commissaris zijn afgelegd, om die reden voor het bewijs buiten beschouwing te laten."

[getuige 5]
b.m. 49 (RC 22/23-1-2007)

"De getuige [getuige 5] heeft op 22 en 23 januari 2007, 20 maart 2007 alsmede op 19 en 20 december 2008 een verklaring afgelegd bij de rechter-commissaris. De verklaring van de getuige met betrekking tot verdachtes betrokkenheid bij de aanval op het Adventistencomplex komt er, kort gezegd, in de kern op neer dat hij de verdachte, samen met andere aanvallers, in de vroege ochtend van de aanval heeft gezien. Hij noemt de verdachte, die hij persoonlijk kende, één van de leiders van de aanval. De verdachte droeg een geweer en hij heeft volgens de getuige mensen doodgeschoten. De getuige was bij de kerk en hij kon zien in welke richting de verdachte schoot. Hij schoot in de richting van het ziekenhuis en hij heeft gezien dat de verdachte [slachtoffer 8] heeft geschoten en hem heeft geraakt. Hij heeft [slachtoffer 8] zien neervallen. Hierover alsmede over de positie en rol van de verdachte hebben ook andere getuigen verklaard.

Het hof acht deze verklaring betrouwbaar, nu de waarneming van de getuige overeenkomt met die van andere getuigen, van wie de verklaringen door het hof voor het bewijs worden gebezigd. De verklaring dat hij de verdachte heeft zien schieten komt bovendien overeen met de verklaring die de getuige eerder heeft afgelegd bij de Nationale Recherche op 4 augustus 2006. Ook heeft de getuige verklaard over de verdachte en diens betrokkenheid bij de aanval op het Adventistencomplex bij de gacaca in 2006.

Daaraan doet in beginsel niet af dat de getuige de naam van de verdachte niet heeft genoemd in zijn eerdere verklaringen bij het Parquet Général in 2006, bij het ICTR in zijn trial testimonies van september 2001 in de zaak tegen Elizaphan en Gérard Ntakirutimana, alsmede in zijn trial testimonies van november 1997 in de zaak tegen Kayishema en [betrokkene 3], noch in zijn eerdere witness statements van 1996, 1999 en 2002. Zoals hiervoor reeds werd overwogen stonden de verdachten Kayishema en [betrokkene 3] niet terecht voor betrokkenheid bij de aanval van het Adventistencomplex. Het hof kent derhalve geen bijzondere betekenis toe aan het niet noemen van de naam van de verdachte door de getuige in zijn verklaringen in die zaak. De getuige heeft voorts tegenover de rechter-commissaris desgevraagd aangegeven dat hem in de zaak tegen Elizaphan en Gérard Ntakirutimana door het ICTR is gevraagd aanvallers op te noemen. Hij noemde dan namen, maar niet alle namen. Hem is nooit gevraagd om alle aanvallers te noemen. Het hof is van oordeel dat dit een voldoende aannemelijke verklaring is voor het feit dat hij de naam van de verdachte niet heeft genoemd als een van de aanvallers van het Adventistencomplex. Daarbij komt dat de focus van het desbetreffende onderzoek ook niet lag bij de schuldvraag van de verdachte. Een en ander doet naar het oordeel van het hof niet af aan de uitvoerige en voldoende betrouwbaar geachte verklaringen die de getuige [getuige 5] tegenover de rechter-commissaris heeft afgelegd.”

[getuige 2]

b.m. 50 (Rw 5-12-2007), b.m. 51 (RC 16/17-11-2006), b.m. 52 (RC 17-12-2008), b.m. 53 (NR 28-7-2006)

“De getuige [getuige 2] heeft op 16 en 17 december 2006, op 19 januari 2007, op 17 december 2008, alsmede op 26 en 27 januari 2009 tegenover de rechter-commissaris een verklaring afgelegd over de aanval op het Adventistencomplex. Deze verklaringen komen in de kern, kort gezegd, op het volgende neer. De getuige heeft de verdachte op 16 april 1994 gezien bij het begin van de aanval. Hij kende de verdachte. Hij deed boodschappen in de winkel van de verdachte en sprak hem dan vaak. De getuige stond toen de aanval begon bij de andere vluchtelingen. Dat was op de plek waar thans de Memorial staat.

Rechts voor hem was het gebouw van de Association. De getuige kon de verdachte goed zien vanaf de plek waar hij stond en hij zag dat de verdachte samen met anderen op vluchtelingen schoot. Deze waarneming van de getuige wordt voorts ondersteund door getuigen van wie het hof de verklaringen eveneens voor het bewijs bezigt.

De getuige heeft de verdachte later op de dag bij de aanval op de kerk gezien. De verdachte was bij een van de ramen en schoot naar binnen. Ook de getuigen [getuige 11] en [getuige 10] verklaarden dat de verdachte betrokken was bij de aanval op de kerk.

Naar het oordeel van het hof zijn de verklaringen van de getuige bij de rechter-commissaris voldoende betrouwbaar om te kunnen bijdragen tot het bewijs, te meer nu deze verklaring steun vindt in andere door het hof voor het bewijs gebezigde getuigenverklaringen en bovendien overeenkomt met hetgeen de getuige over de positie en rol van de verdachte

eerder in 2006 heeft verklaard bij de Nationale Recherche, op 28 juni 2006 bij het Parquet Général en in 2005 bij de gacaca: "Ik geef een verklaring die [verzoeker] aanklacht. Hij was onder de mensen die anderen opdroegen om Tutsi 's te vermoorden die hij het ziekenhuis te Mugonero waren gevlucht. [...]"

Dat deze getuige in zijn trial testimonies van 1 oktober 2001 en 2 oktober 2001 in de zaak Elizaphan en Gérard Ntakirutimana de naam van de verdachte in relatie tot de aanval niet heeft genoemd doet daaraan niet af. Zoals het hof eerder heeft overwogen was de bevraging van een getuige bij of door het ICTR voornamelijk gericht op de persoon van de verdachte en de schuldvraag in een concrete strafzaak. Aan het feit dat in die strafzaak de naam van de onderhavige verdachte niet is genoemd, mag naar het oordeel van het hof geen (doorslaggevende) betekenis worden toegekend. Daar komt bij dat de Trial Chamber in de zaak Elizaphan en Gérard Ntakirutimana oordeelde dat de getuige [getuige 2] "to be generally credible" was.

Ook heeft [getuige 2] bij het ICTR zowel een witness statements als trial testimonies in de zaak tegen de verdachte Niyitegeka afgelegd. In zijn witness statement van 25 oktober 1999 wordt de naam van de verdachte niet vermeld. In zijn trial testimony van 30 april 2004 heeft de getuige de naam van de verdachte evenmin genoemd. Hieraan zal het hof evenwel geen betekenis toekennen, nu aan Niyitegeka de aanval op het Adventistencomplex niet was tenlastegelegd.

In de verklaring afgelegd ten overstaan van de justitiële autoriteiten in de Verenigde Staten in de zaak van [betrokkene 5] (2003) tenslotte, heeft de getuige de verdachte evenmin (expliciet) genoemd als een van de aanvallers van het Adventistencomplex. Hij heeft een aantal leiders van de aanval bij naam genoemd, maar verklaarde dat er, naast de door hem genoemde leiders van de aanval, waaronder Sikubwabo en [betrokkene 3], vele anderen ("many others") waren. Gelet op de inhoud van die verklaring, die de verdachte als één van de aanvallers niet uitsluit, wordt naar het oordeel van het hof geen afbreuk gedaan aan de betrouwbaarheid van de verklaringen over de betrokkenheid van de verdachte bij de tenlastegelegde aanval van 16 april 1994. Bovendien geeft de getuige hiervoor desgevraagd bij de rechter-commissaris als plausibele verklaring dat de namen die hij heeft genoemd de eerste waren die in zijn hoofd sprongen."

[getuige 4]

b.m. 54 (NR 28-3-2007), b.m. 55 (RC 17-10-2007)

"De getuige [getuige 4] heeft op respectievelijk 17 oktober 2007 en op 18 december 2008 tegenover de rechter-commissaris een verklaring afgelegd. Hij verklaarde, kort samengevat, dat hij de verdachte kende vanaf zijn jonge jaren en hem vóór 16 april heeft gezien en dat hij hem op de dag van de aanval samen met anderen heeft zien schieten op vluchtelingen bij de ESI. De getuige bevond zich toen vóór de ESI. Er zijn toen volgens de getuige veel mensen doodgeschoten, waaronder [slachtoffer 8]. Over het begin van de aanval en de dood van [slachtoffer 8] wordt eveneens verklaard door de getuigen [getuige 9], [getuige 10], [getuige 20] en [getuige 3]. De getuige is vervolgens het ziekenhuis ingevlucht waar hij zich onder de lijken heeft verstopt. In het ziekenhuis heeft hij de verdachte gezien en horen spreken. Dat de verdachte aanwezig was bij het ziekenhuis vindt voorts steun in de verklaring van de getuige [getuige 20].

Het hof is van oordeel dat deze verklaring consistent is, nu deze verklaring in hoofdlijnen en op onderdelen overeenkomt met zijn eerdere verklaring bij de Nationale Recherche op 28

maart 2007. Het hof merkt verder op dat de getuige op het moment dat hij de verdachte in het ziekenhuis zag volgens zijn verklaring onder lijken verstopt lag. Dit is een omstandigheid die de kwaliteit van de waarneming kan beïnvloeden. Gelet erop dat de verklaring over verdachtes aanwezigheid evenwel wordt ondersteund door andere door het hof voor het bewijs gebezigde getuigenverklaringen en de getuige bovendien heeft verklaard de verdachte te kennen, is het hof van oordeel dat de waarneming van de getuige [getuige 4] bruikbaar is voor het bewijs.

In zijn witness statement van 13 augustus 2002 in de zaak Niyitegeka noemt de getuige de naam van de verdachte overigens niet in relatie tot de aanval van 16 april. De getuige heeft de naam van de verdachte evenmin genoemd in zijn trial testimony van 16 oktober 1997 in de zaak Kayishema en [betrokkene 3]. Naar het oordeel van het hof doet dit evenwel niet aan de betrouwbaarheid van de verklaring bij de rechter-commissaris af, nu deze verklaring consistent is en in voldoende mate steun vindt in het overige door het hof voor het bewijs gebezigde getuigenverklaringen. Daarbij komt dat blijkens de specifieke aanklachten in de zaken tegen de ICTR-verdachten Kayishema, [betrokkene 3] en Niyitegeka de aanval op het Adventistencomplex niet was tenlastegelegd.”

[getuige 3]

b.m. 56 (NR 12-12-2007), b.m. 57 (RC 28, 29, 31-3-2008 en 1/2-3-2008)

“De getuige [getuige 3] heeft tegenover de rechter-commissaris in eerste aanleg op respectievelijk 28, 29 en 31 maart 2008, 1 en 2 april 2008, alsmede op 27 en 28 januari 2009 een verklaring afgelegd over de gebeurtenissen van 16 april 1994. De verklaring komt in de kern, kort gezegd, op het volgende neer. In de ochtend van 16 april 1994 zag hij de verdachte, die hij al sinds zijn jonge jaren kende, lopen voor een groep mensen die gewapend waren met machetes. De verdachte schoot met een vuurwapen op vluchtelingen die iets hoger stonden en als zij gewond neervielen dan werden ze afgemaakt door mensen met machetes.

De getuige stond op dat moment in de richting van waar thans de Memorial staat. Ook heeft hij gezien dat [slachtoffer 8] werd gedood. Over het begin van de aanval, het schieten door de verdachte op vluchtelingen en de dood van [slachtoffer 8] op de plek die door de getuige wordt beschreven, is eveneens - in ondersteunende zin - door diverse andere door het hof voor het bewijs gebezigde getuigen verklaard.

Ook verklaren getuigen, wier verklaringen eveneens door het hof voor het bewijs worden gebezigd, dat de verdachte toen vóór een groep van aanvallers stond.

De getuige heeft in diverse opeenvolgende verklaringen consistent verklaard over de rol van de verdachte bij de aanval op het Adventistencomplex. Ook in zijn verklaring bij de Nationale Recherche op 12 december 2007 heeft hij de verdachte een leider genoemd, die opdracht gaf aan anderen en op vluchtelingen schoot tijdens de aanval. Ook in zijn eerdere verklaring van juni 2006 bij het Parquet Général en tijdens zijn verhoor bij de Canadese autoriteiten van 1 maart 2007 noemt de getuige de verdachte als één van de aanvallers van het Adventistencomplex. Tenslotte heeft hij de naam van de verdachte als leider van de aanval bij het ziekenhuis van Mugonero genoemd in zijn verklaring bij de gacaca in de periode van 2 tot 16 mei 2006.

Alleen in zijn eerdere statements van respectievelijk 1999 en 2002, afgelegd tijdens het onderzoek in de ICTR-strafzaak tegen Mika Muhimana, heeft de getuige de naam van de

verdachte niet expliciet genoemd in relatie tot 16 april 1994. Dit doet naar het oordeel van het hof evenwel niet af aan de betrouwbaarheid van zijn nadien elders en in de onderhavige strafzaak afgelegde verklaringen ten aanzien van de betrokkenheid van de verdachte bij de aanval, te minder nu de witness statement in de zaak Muhimana ook niet uitsluit dat de verdachte één van de leiders van de aanval althans aanvallers was: "[...] the hospital was attacked by soldiers and Interahamwe led by Mika Muhimana, [betrokkene 3], Sikubwabo, Gerard Ntakirutimana, Nyiringango and many others."

Ook in zijn trial testimonies uit 2001 in de ICTR-zaak Elizaphan en Gérard Ntakirutimana noemt de getuige (die als HH heeft verklaard) niet expliciet de naam van de verdachte. Ook dit doet naar het oordeel van het hof niet af aan de betrouwbaarheid van zijn in de onderhavige strafzaak afgelegde verklaringen. Aannemelijk is geworden dat de focus van het onderzoek ter terechtzitting primair gericht was op de schuldvraag van beide verdachten Ntakirutimana en voorts is niet gebleken dat aan de getuige is gevraagd een uitputtende opsomming te geven van alle aanvallers van het Adventistencomplex. Voor zover er voorts sprake is van discrepanties, dan tasten zij de betrouwbaarheid van de verklaringen van de getuige [getuige 3] niet aan. Het hof baseert dit op de consistentie van de verklaringen van de getuige door de jaren heen. Zoals hiervoor is overwogen, komen die verklaringen bovendien op essentiële onderdelen overeen met de verklaringen van andere door het hof voor het bewijs gebruikte getuigen."

Op p. 66 van het arrest trekt het hof de volgende conclusie over de verklaringen van de hiervoor genoemde getuigen:

"Met inachtneming van de hiervoor gemaakte opmerkingen is het hof van oordeel dat de verklaringen van de genoemde getuigen voldoende betrouwbaar zijn om tot het bewijs kunnen bijdragen.

Bij de beoordeling van de betrouwbaarheid - in objectieve zin - van deze getuigenverklaringen heeft het hof rekening gehouden met de in hoofdstuk 9.4 geformuleerde criteria zoals de toetsing aan objectieve, van elders verkregen informatie of gegevens zoals met betrekking tot de situatie ter plaatse; de consistentie van opeenvolgende, door de desbetreffende getuige afgelegde verklaringen; de overeenstemming van die verklaringen) met hetgeen andere getuigen hebben verklaard en de plausibiliteit van de inhoud van de afgelegde verklaring(en).

De door het hof voor het bewijs gebezigde getuigenverklaringen worden (op onderdelen) ondersteund door onderdelen van de verklaringen van de andere genoemde getuigen, die elkaar aanvullen en versterken; noch in de wijze van waarneming, noch in de mate' van consistentie op de voor het bewijs essentiële onderdelen zijn redenen gelegen om aan de accuratesse van die (onderdelen van die) verklaringen te twijfelen. De inhoud van de getuigenverklaringen geeft het hof geen aanleiding om aan de plausibiliteit ervan te twijfelen. Van overigens bijzondere omstandigheden, op grond waarvan de door andere verklaringen ondersteunde verklaringen van de desbetreffende getuige niet voor het bewijs bruikbaar zouden zijn is het hof niet gebleken.

Alle vorengenoemde getuigen hebben verklaard dat zij de verdachte voor de aanval eerder hebben gezien of persoonlijk kenden en hem op de dag van de aanval (weer) hebben herkend. Ofschoon een latere visuele identificatie gevoelig is voor vergissingen, en daarom met voorzichtigheid dient te worden behandeld, zeker indien deze herkenning is gedaan onder moeilijke traumatiserende omstandigheden, ziet het hof geen aanleiding om die

herkenning in dit geval terzijde te schuiven nu geen omstandigheden zijn gebleken die de kwaliteit en betrouwbaarheid van de waarneming die tot de herkenning heeft geleid ter discussie zouden kunnen stellen. De waarnemingen zijn bij daglicht gedaan, de afstand tussen de getuige en de verdachte maken de waarneming voldoende aannemelijk en de waarnemingen zijn bovendien onderbouwd door ander (getuigen)bewijs.

Het hof betreft hierbij bovendien dat de verdachte blijkens zijn eigen verklaring ter terechtzitting in hoger beroep niet uitsluit dat hij op het terrein van het Adventistencomplex is geweest in de tenlastegelegde periode van 6 april 1994 tot 1 juli 1994: "Ik zeg dus niet dat ik na 6 april 1994 niet meer op het terrein van het Mugonero-complex ben geweest, maar ik kan mij dat niet herinneren ". Het hof ziet voorts in de persoon van de getuigen geen aanleiding om aan zijn of haar geloofwaardigheid en betrouwbaarheid te twijfelen. Niet is gebleken of anderszins aannemelijk geworden dat de getuigen de verdachte kwaadwillig hebben aangewezen als een van de aanvallers van het Adventistencomplex of daarvoor een motief hadden.

Ofschoon het hof heeft geconstateerd dat de diverse voor het bewijs gebezigde getuigenverklaringen (op onderdelen) tegenstrijdigheden bevatten, zijn die niet van zodanig doorslaggevend belang gebleken dat de desbetreffende verklaringen voor het bewijs buiten beschouwing dienden te blijven."

15. Beoordeling door de Commissie van het verzoekschrift voor zover dat ziet op feit 2

15.1. Inleiding

Het bewijs voor de betrokkenheid van verzoeker bij de aanval op het Adventistencomplex berust geheel op getuigenverklaringen. Elf van de getuigen die het hof heeft gebruikt zeggen dat zij met eigen ogen hebben gezien dat verzoeker op het Adventistencomplex was en heeft geschoten:

- [getuige 9]
- [getuige 10]
- [getuige 11]
- [getuige 14]
- [getuige 20]
- [getuige 16]
- [getuige 13]
- [getuige 5]
- [getuige 2]
- [getuige 4]
- [getuige 3].

De inhoud van de verklaringen van:

- Gérard Ntakirutimana
- [getuige 17]
- [getuige 15]
- [getuige 12]
- [getuige 18]

is van horen zeggen en/of betreffen niet de (directe) betrokkenheid van verzoeker.

15.2. Verklaringen in de Canadese procedure over samenspanning/beïnvloeding

In de Canadese procedure heeft de verdediging van [betrokkene 1] betoogd dat de voor [betrokkene 1] belastende verklaringen gefabriceerd waren. Dat betoog had twee componenten. De eerste was dat de Rwandese autoriteiten de getuigen hadden beïnvloed. Daarvan oordeelde de Canadese rechter dat dat niet was aangetoond en dat uit het dossier eerder het tegendeel bleek (par. 1213 van het Canadese vonnis).

De tweede component was dat er een groepje met elkaar samenspannende overlevenden was dat [betrokkene 1] valselijk beschuldigde. De Canadese rechter heeft geconcludeerd dat daarvoor wel voldoende aanwijzingen waren (paras. 1214-1222). Uit het Canadese vonnis blijkt dat hij vooral de verklaringen van TIP 111 van belang vond. Bij deze component van het verweer spelen twee personen een rol die ook in de zaak van verzoeker voorkomen: [getuige 2] en [getuige 13]. Zij hadden de getuigen aangebracht bij de Canadese onderzoekers, ontmoetten de getuigen voor een verhoor en hadden een plan bedacht om [betrokkene 1] te beschuldigen zodat hij lang zou worden opgesloten.

In zijn verzoekschrift betoogt verzoeker dat wat in de Canadese zaak is blootgelegd, ook in zijn zaak is te zien. De elf getuigen die hebben verklaard dat zij verzoeker op het Adventistencomplex hebben gezien en hebben zien schieten zijn allen benaderd door [getuige 2] en/of [getuige 13]. Er is zijns inziens alle reden geen geloof te hechten aan de verklaringen van de getuigen die hem hebben beschuldigd van betrokkenheid bij de aanval op het Adventistencomplex.

15.3. Aanwijzingen voor samenspanning/beïnvloeding in procesdossier Nederland?

De Commissie heeft vastgesteld dat de volgende getuigen in hun verklaringen ten overstaan van Nederlandse ambtenaren de namen van Vincent [getuige 2] (VU) en/of Samuel [getuige 13] (SN) hebben genoemd:

Benaderd door VU/SN volgens verzoeker	Naam getuige	Bewijs middel	Kern overwegingen hof m.b.t. betrouwbaarheid/buikbaarheid verklaring	Via VU/SN in contact gekomen met (NL) opsporings-/ gerechtelijke autoriteiten volgens eigen verklaring?
Ja, par. 226-229 (eigen verklaring) vzschrift	[getuige 9] (Tutsi)	(30) (31)	Betrouwbaar ivm getuigenis over dood van haar broer [slachtoffer 8]	Ja (VU) - Politieverklaring 11 november 2009 - RC verhoor 8/9 februari 2010
Ja, p. 882 (nummering pdf) Gerede Twijfel (eigen verklaring RC)	[getuige 10] (Tutsi)	(32) (33)	Steun vwb betrokkenheid verzoeker in verklaring [getuige 22]. Overigens betrouwbaar door overeenkomende verklaring andere getuigen mbt dood [slachtoffer 9] en [slachtoffer 8]. In eerdere verklaringen naam verzoeker niet genoemd.	Ja (VU) - RC verhoor 17 en 19 april 2010
Onbekend, tijdens verhoor niet naar gevraagd, zie p. 882	[getuige 22] (Tutsi; bij aanval 15 jaar)	(34) (35)	Steun in verklaring [getuige 10], [getuige 9] en [getuige 12]. Mbt betrokkenheid verzoeker steun in	Nee/Onbekend, kent VU wel.

(nummering pdf) Gerede Twijfel			verklaringen [getuige 10], VU en SN. Consistent met verklaring bij NR. In eerdere verklaringen (processen ICTR Elizaphan en Gérard Ntakirutimana) naam verzoeker niet genoemd.	- RC verhoor 4, 6 en 7 december 2010
Ja, par. 131 (volgens TIP-getuige(n)), 211 vzschrift (eigen verklaring) p. 9 vzschrift + par. 97 (verklaring in asielprocedure J. [betrokkene 1] waarin ze toegaf dat ze eerder valse verklaringen had afgegeven)	[getuige 14] (Hutu, getrouwd met een Tutsi))	(36)	Verzoeker gezien bij begin aanval complex, zien schieten. Gezien dat [slachtoffer 9] dood neerviel. Wordt bevestigd in verklaringen van [getuige 15], VU, [getuige 3] en [getuige 16]. Heeft niet naam verzoeker genoemd in zaak [betrokkene 1], zou zij zijn vergeten.	Ja (zowel SN als (eerder) VU) - RC-verhoor 17 en 18 juni 2010.
Ja, par. 121/ 122 vzschrift (suggestie SN dat zij kan verklaren dat hij, SN, op 16 april 1994 op het Adventistencomplex was)	[getuige 17] (Tutsi)	(37)	Naam verzoeker niet genoemd bij RC, wel bij NR maar die zou haar verkeerd hebben begrepen. Gerechtshof gebruikt verklaring voor zover belastend voor verzoeker niet.	Onbekend. Wordt in RC verhoren 17, 18 en 19 november 2010 niet naar gevraagd
Ja, par. 131 (vlgs. TIP getuige(n)), 224 vzschrift (eigen verklaring)	[getuige 15] (Tutsi)	(38)	Verklaart dat verzoeker heeft geschoten, verklaart over dood [slachtoffer 9] in het begin van de aanval (niet gezien wie heeft geschoten), wiens dood bevestiging vindt in diverse andere verklaringen, evenals andere details van de aanval; vlgs. verklaring NR verzoeker niet gezien tijdens oorlog	Ja, (VU (kent ook SN)) - RC verhoor 24 en 26 juli 2010
Ja (volgens TIP-getuige(n)), par. 131 vzschrift	[getuige 12] (Hutu, getrouwd met een Tutsi)	(39) (40)	Verzoeker bij de aanval niet gezien maar van mensen gehoord dat hij daar ook was, met [betrokkene 3]	Ja (VU) - RC verhoor 22 april en 18/19 mei 2010
	[getuige 18] (Tutsi)	(41)	Niet belastend voor verzoeker	Ja (VU) - RC verhoor 20 en 21 april 2010 Zowel bij politie als RC
Ja (volgens TIP-getuige(n)), par. 131 vzschrift	[getuige 20] (Tutsi)	(42) (43)	Betrouwbaar ivm steun die verklaring over het begin van de aanval, verzoekers rol daarbij en over de dood van [slachtoffer 8] en [slachtoffer 9] vindt in andere verklaringen. Belast in Canadese onderzoek [betrokkene 1] verzoeker. Deel dat inconsistent is wordt door hof buiten beschouwing gelaten.	Ja (VU) - RC verhoren 28 en 29 juli 2010 en 16 en 17 november 2010. Ook toen hij verklaring bij politie moest afleggen.

Ja (volgens TIP-getuige(n)), par. 131 vzschrift	[getuige 16] (Tutsi)	(44) (45)	Over [slachtoffer 9]: verzoeker heeft hem geraakt met een kogel. Steun verklaring in andere verklaringen, te weten die van [getuige 14], [getuige 20] en VU. Dat verzoeker tijdens de tijdens de aanval aanwijzingen en opdrachten aan andere aanvallers heeft gegeven wordt bevestigd door SN. Betrouwbaar ondanks niet noemen naam in proces [betrokkene 1]	Ja (SN, niet VU, kent hem wel) - RC verhoor 8, 9 en 10 juni 2010
Ja, par. 131 en 132 (volgens TIP-getuige(n))	[getuige 13] (Tutsi)	(46) (47) (48)	Verklaart verzoeker te hebben gezien met vuurwapen waarmee hij op Tutsi's schoot. Betrouwbaar omdat de waarnemingen op deze punten steun vinden in de door het hof voor het bewijs gebezigde verklaringen van andere getuigen over de plek waar de getuige stond (de getuigen [getuige 2] en [getuige 3]) en over verdachtes betrokkenheid en rol bij de aanval. Eerder bij <i>Parquet Général</i> diens naam genoemd, maar niet in zaak tegen [betrokkene 5] (USA), waar hij wel met betrekking tot de aanval op het Adventistencomplex [betrokkene 3], [betrokkene 5], Elizaphan en Gérard Ntakirutimana, en Charles Sikubwabo noemt als leiders van de aanval. Ook niet in witness-statements en bij gacaca niet in relatie tot Adventistencomplex.	Ja (VU) - RC verhoor 14 en 15 november 2006 (samen gekomen)
Ja (volgens TIP-getuige(n) onderdeel van samenzwering): par. 132, 148, 170 vzschrift, p. 643 (nummering pdf) van uitspraak Canadese rechter inz. [betrokkene 1]	[getuige 5] (Tutsi)	(49)	Verklaart verzoeker te hebben gezien met geweer en zien schieten, waaronder op [slachtoffer 8] die daarna neerviel. Betrouwbaar vanwege bevestiging in andere verklaringen en noemen naam bij NR en gacaca, ondanks niet eerder noemen naam in zaken Elizaphan en Gérard Ntakirutimana en in zijn trial testimonies van november 1997 in de zaak tegen Kayishema en [betrokkene 3] noch in zijn eerdere witness statements van 1996, 1999 en 2002.	Nee/Onbekend
Ja (volgens TIP getuige(n)), par. 132 vzschrift	[getuige 2] (Tutsi)	(50) (51) (52) (53)	Verklaart dat hij verzoeker heeft gezien met geweer en zien schieten, onder meer door de ramen in de kerk. Bevestiging daarvan in verklaringen [getuige 11] en [getuige 10]. Betrouwbaar vanwege noemen naam bij NR (2006), <i>Parquet Général</i> (2006) en gacaca (2005),	Is samen met SN gekomen bij RC verhoor 17 december 2008

			ondanks niet noemen naam in zaak Elizaphan en Gérard Ntakirutimana en Niyitegeka (ICTR) (2001 resp. 1999/2004) en [betrokkene 5] (USA) (2003)	
Ja (volgens TIP-getuige(n)), par. 132 en 202 vzschrift	[getuige 4] (Tutsi)	(54) (55)	Verklaart verzoeker te hebben zien schieten op de dag van de aanval. Verklaart over doodschieten [slachtoffer 8], hetgeen bevestiging vindt in verklaringen [getuige 9], [getuige 10], [getuige 20] en [getuige 3]. Zag en hoorde hem in ziekenhuis, hetgeen bevestigd wordt door verklaring [getuige 20]. Noemt hem eerder in zijn verklaring in de zaak Niyitegeka (ICTR) niet.	Nee/Onbekend, kent VU wel
Ja (volgens TIP getuige(n)), par. 83 en 131 vzschrift	[getuige 3] (Tutsi)	(56) (57)	Zag verzoeker op de dag van de aanval lopen met geweer en schieten. Verklaart over (plek van) doodschieten [slachtoffer 8], hetgeen bevestiging vindt in verklaringen diverse anderen. Heeft in eerdere verklaringen bij NR (2007), <i>Parquet Général</i> (2006), de Canadese autoriteiten (2006) en gacaca (2005) naam verzoeker genoemd, maar niet in verklaring in zaken Muhimana (1999 en 2002) en Elizaphan en Gérard Ntakirutimana (ICTR) (2001).	Ja (VU en SN) - politieverhoor 12 december 2007, RC-verhoor 28 maart 2008: samen met VU naar RC gekomen; politieverhoor vond plaats in woning SN)
	[getuige 23] (Hutu)	(58)	Niet belastend voor verzoeker, wel [betrokkene 3]. Geen overwegingen GH.	
	[getuige 24] (Hutu)	(59)	Niet belastend voor verzoeker, geen overwegingen gerechtshof	
Vlgs par. 197, 198 vzschrift zou hof deze verklaring niet hebben gebruikt voor feit 2.	[getuige 25]; (Hutu)	(60)	Verklaart in zijn algemeenheid dat sprake was van opdracht van verzoeker en [betrokkene 3] om Tutsi's te vermoorden. Verzoeker heeft machetes uitgedeeld. Ziet niet specifiek op feit 2.	
Idem	[getuige 26]; (Hutu)	(61)	Verklaart in zijn algemeenheid over verzoeker en [betrokkene 3] en dat zij machetes hebben uitgedeeld en voorlichting tbv/opdracht tot moorden Tutsi hebben gegeven. Ziet niet specifiek op feit 2.	
	[getuige 19]; (Hutu)	(62)	Niet belastend voor verzoeker, wel voor [betrokkene 3] (in huis overnachten	

Uit dit overzicht blijkt dat (vrijwel) alle belastende getuigen door tussenkomst van [getuige 2] en [getuige 13] zijn aangebracht bij de Nederlandse instanties.

15.4. Twee benaderingswijzen

De kernvraag in deze zaak is of het hof Den Haag bij feit 2 tot een andere weging van de betrouwbaarheid van de gebruikte getuigenverklaringen zou zijn gekomen als het kennis had gehad van wat er in de Canadese procedure naar voren is gebracht over samenspanning/beïnvloeding. Er zijn twee benaderingswijzen bij de beoordeling van het verzoek voor zover het ziet op feit 2.

15.4.1. Benaderingswijze 1

De eerste benaderingswijze is de volgende. Het hof was zich ervan bewust dat grote behoedzaamheid was geboden bij het gebruik van getuigenverklaringen; meer nog dan in andere strafzaken waren in deze zaak diverse specifieke omstandigheden aanwezig die noopten tot behoedzaamheid. Het hof heeft zich op dat vlak veel moeite getroost: het heeft algemene aandachtspunten opgesomd waarmee het rekening heeft gehouden en per getuige heeft het hof gemotiveerd waarom het een bepaalde verklaring, al dan niet op onderdelen, betrouwbaar vond. Uit het arrest blijkt dat en waarom het hof sommige (onderdelen van) getuigenverklaringen niet betrouwbaar genoeg vond.

In de Canadese zaak zijn beweringen gedaan die de betrouwbaarheid kunnen raken van getuigen van wie verklaringen door het hof zijn gebruikt voor het bewijs van feit 2. Dat zijn weliswaar verklaringen over dezelfde historische gebeurtenis, maar wel tegen een andere verdachte. De Canadese rechter stond voor dezelfde vraag als het hof Den Haag: zijn de belastende getuigenverklaringen betrouwbaar genoeg om er een veroordeling op te baseren? Hij kwam uiteindelijk, na veel afwegingen en overwegingen, tot de conclusie dat niet buiten redelijke twijfel kon worden vastgesteld dat [betrokkene 1] het hem tenlastegelegde had begaan.

Niet gezegd kan worden dat de alleen rechtsprekende Canadese rechter de betrouwbaarheid van de getuigen(verklaringen) beter heeft uitgevoerd dan de meervoudige kamer van het hof, of dat hij bepaalde invalshoeken heeft gebruikt die het hof over het hoofd heeft gezien. Een verschil tussen de Canadese en de Nederlandse procedure is dat in de Canadese procedure de getuigen ter zitting zijn verhoord (al dan niet via videoverbinding) en de rechter de getuigen zelf heeft gezien. In de Nederlandse procedure was het niet de zittingsrechter maar de rechter-commissaris die de getuigen heeft gesproken. Dat wordt op zijn minst deels gecompenseerd door de uitgebreidheid van de verhoren – de verhoren door de Nederlandse RC zijn soms uitgebreider dan de verhoren in de Canadese zaak – en de uitgebreidheid van de verslaglegging van de verhoren. Verder was in de Nederlandse procedure, net als in de Canadese zaak, de verdediging in de gelegenheid vragen te stellen aan de getuigen.

Zoals eerder al aangegeven heeft de Commissie kennisgenomen van de verklaringen die de drie TIP-getuigen hebben afgelegd. Daarbij heeft zij vastgesteld dat deze verklaringen voor verzoeker niet ontlastend zijn, soms zelfs belastend.

Verder is het zo dat in de Nederlandse procedure gebruik is gemaakt van verklaringen van getuigen die hebben gezegd dat zij verzoeker op 16 april 1994 met eigen ogen op het terrein van het Adventistencomplex hebben gezien met een vuurwapen. De TIP-getuigen hebben niet van al die getuigen beweerd dat zij tot de groep behoren die heeft samengespannen

om bepaalde personen veroordeeld te krijgen/houden. Slechts een deel van de getuigen komt voor in de Canadese zaak.

De Canadese rechter heeft in par. 1223 van zijn uitspraak tot uitdrukking gebracht dat het volgens hem niet zo is dat moet worden aangenomen dat omdat sommigen [betrokkene 1] valselijk hebben beschuldigd, alle verklaringen die voor [betrokkene 1] belastend zijn gefabriceerd zijn.

De Commissie werpt nog de vraag op of het eigenlijk wel als ‘verdacht’ is aan te merken dat (veel van de) belastende getuigen via contactpersonen – te weten: [getuige 2] en [getuige 13] - zijn aangebracht bij de Nederlandse (opsporings)autoriteiten. Als bijvoorbeeld gekeken wordt naar de door verzoeker ingebrachte stukken van de Rwandese procedure die eerder is besproken, blijkt dat het verdedigingsteam van [betrokkene 1] ook gebruik heeft gemaakt van een of meer tussenpersonen. In de context van het vinden van getuigen die iets belastends of ontlastends kunnen zeggen over betrokkenheid van een bepaalde persoon bij een misdrijf ten tijde van de genocide, is het wellicht onvermijdelijk gebruik te maken van een tussenpersoon. In het verlengde van deze vraag kan worden opgemerkt dat de eventuele omstandigheid dat een of meer tussenpersonen getuigen hebben aangebracht bij de Nederlandse (of Canadese) onderzoekers of dat zij voorafgaand aan een getuigenverhoor met de getuige hebben gesproken, nog niet meebrengt dat de getuigen onbetrouwbaar verklaren.

De slotsom van de eerste benaderingswijze is dat er geen aanleiding is nader onderzoek te doen naar mogelijke fabricage van de voor verzoeker belastende verklaringen over de aanval op het Adventistencomplex.

15.4.2. Benaderingswijze 2

De tweede benaderingswijze is de volgende. Weliswaar gaat het in de Canadese zaak om een andere verdachte dan in de Nederlandse zaak en is aannemelijk dat bij de ondervraging van de getuigen de focus lag op [betrokkene 1], maar het gaat wel over vervolging voor deelname aan dezelfde historische gebeurtenis, op dezelfde datum en het zijn deels dezelfde getuigen die in beide procedures voorkomen. Het Canadese onderzoek naar [betrokkene 1] liep al toen het hof de zaak van verzoeker behandelde en een deel van de verklaringen die waren afgelegd ten overstaan van Canadese functionarissen zijn ingebracht in het hoger beroep in de zaak van verzoeker. De verklaringen die door TIP-getuigen zijn gegeven over samenspanning/beïnvloeding zijn echter afgelegd nadat het hof in de zaak van verzoeker uitspraak had gedaan. De inhoud van die verklaringen en de beschuldiging van samenspanning/beïnvloeding konden dus niet worden meegewogen door het hof.

De juistheid van de beschuldigingen over samenspanning/beïnvloeding staat niet onomstotelijk vast maar zij kunnen niet op voorhand als onaannemelijk of ongeloofwaardig worden aangemerkt. Relevant in verband hiermee is daarom de volgende overweging van het gerechtshof op p. 25 van zijn arrest:

“De verdediging heeft nog opgemerkt dat diverse getuigen contact hebben gehad met anderen voordat zij door de rechter-commissaris zijn gehoord en dat het niet valt uit te sluiten dat zij door de betrokkene(n) zijn beïnvloed omdat doel en strekking van het verhoor

aan de getuige is uitgelegd. Ofschoon het hof de verdediging wil meegeven dat dit niet valt uit te sluiten, beschikt het hof anderzijds niet over concrete aanwijzingen die zulks (voldoende) aannemelijk maken.”

Aldus is niet uit te sluiten dat indien het hof op de hoogte zou zijn geweest van de door TIP-getuigen geuite beschuldigingen, dat mogelijk wél als een concrete aanwijzing van beïnvloeding door derden was beschouwd. In elk geval mag worden aangenomen dat het hof aandacht zou hebben besteed aan de verklaringen van de TIP-getuigen en de eventuele gevolgen daarvan voor de zaak van verzoeker, en niet uitgesloten is dat het gerechtshof tot het oproepen van deze getuigen in (ook) de Nederlandse strafprocedure zou zijn overgegaan.

Daarnaast heeft het gerechtshof met betrekking tot mogelijke belangen of motieven van de getuigen die belastend hebben verklaard overwogen, ook op p. 25 van het arrest:

“Het hof is van oordeel dat - temeer waar dergelijke verklaringen door andere belastende verklaringen worden ondersteund, waaronder verklaringen van (mede)daders behorend tot de Hutu's - in de etniciteit van de getuige niet zonder meer een reden gelegen is om die verklaringen als onbetrouwbaar terzijde te leggen. Bijzondere omstandigheden waarom dat anders zou moeten zijn niet aannemelijk geworden. “

Door TIP-getuige(n) is in de Canadese procedure onder meer verklaard dat de samenspanning/beïnvloeding zich in het bijzonder richt(te) op buiten Rwanda vervolgde/veroordeelde Hutu-personen met een eertijds in Rwanda aanzienlijke maatschappelijke positie en/of vanwege hun (vermeende) lidmaatschap van de Interahamwe. De maatschappelijke positie van verzoeker en die van [betrokkene 1] lijken in dat opzicht niet veel van elkaar te verschillen. Ook verzoeker kan geacht worden in 1994 tot de ‘elite’ in Rwanda te hebben behoord en is er voorts wel van beschuldigd aan de Interahamwe gelieerd te zijn geweest; aldus valt hij ogenschijnlijk binnen de ‘doelgroep’. Uit verklaringen van TIP-getuigen komt verder naar voren dat over [betrokkene 1] belastend is verklaard omdat hij een Hutu is, waarbij haat jegens die bevolkingsgroep en wraak voor wat aan de Tutsi-bevolkingsgroep is aangedaan zijn genoemd als achterliggende redenen. De verklaringen zouden daarmee als de in voornoemde overweging naar voren komende ‘bijzondere omstandigheden’ kunnen zijn geduid indien zij toentertijd aan het gerechtshof bekend waren geweest.

Het hof heeft bij de beoordeling van de betrouwbaarheid van voor verzoeker belastende getuigenverklaringen gewicht toegekend aan de omstandigheid dat het doden van [slachtoffer 9] en/of [slachtoffer 8] in een aantal verklaringen terugkomt ([getuige 9], [getuige 10], [getuige 14], [getuige 15], [getuige 27], [getuige 16], [getuige 5], [getuige 4], [getuige 3]). Dat zij allen de namen van deze slachtoffers noemen kan inderdaad een (sterke) aanwijzing zijn voor betrouwbaarheid. De Commissie heeft overigens vastgesteld dat een flink deel van genoemde getuigen ook namen van andere slachtoffers dan [slachtoffer 9] en [slachtoffer 8] heeft genoemd. Anderzijds is denkbaar dat het noemen van deze namen past binnen het scenario dat de getuigen beïnvloed zijn. Immers, op 16 april 1994 was het chaos op het Adventistencomplex, er zijn die dag vele honderden mensen vermoord. In dat licht zou het opmerkelijk kunnen zijn dat blijkens hun verklaringen de genoemde personen allen (ook) getuige zijn geweest van de moord op deze twee personen.

Er zijn TIP-getuigen die in de Canadese procedure gezegd hebben dat ze over verzoeker niet hebben gelogen. Dat is naar het oordeel van de Commissie niet op voorhand voldoende om te zeggen dat aangenomen kan worden dat zij over verzoeker de waarheid hebben gesproken. Immers, als zij bereid waren over [betrokkene 1] niet naar waarheid te verklaren, waarom kan dan worden aangenomen dat zij over verzoeker wél naar waarheid hebben verklaard? Een van die getuigen verklaart bovendien dat hij, wanneer hij in Rwanda zou worden gevraagd om over [betrokkene 1] te verklaren, hij over hem wederom zou liegen in verband met zijn eigen veiligheid, nu hij in Rwanda geen verklaring a décharge zou mogen afleggen.

Hiervoor heeft de Commissie geconcludeerd dat aan de juistheid van de veroordeling van verzoeker voor feiten 1 en 3 naar haar oordeel niet hoeft te worden getwijfeld. Het dossier biedt ook overigens aanwijzingen voor de mogelijkheid dat verzoeker tijdens de genocide in Rwanda een kwalijke rol heeft gespeeld. De Commissie heeft daarbij het volgende op het oog:

- verzoekers broer [betrokkene 3] is door het ICTR veroordeeld voor genocide; hij was aanwezig bij het Adventistencomplex ten tijde van de aanval;
- sommige familieleden van verzoeker waren niet bereid als getuigen een verklaring af te leggen in de strafzaak van verzoeker. In het bijzonder bij [betrokkene 3] roept dat vragen op;
- de verklaringen van verzoeker over april 1994 zijn summier;
- er zijn verklaringen dat vanuit de winkel van de vader van verzoeker machetes werden uitgedeeld;
- verzoeker zegt zo goed als niemand van de voor hem belastende getuigen te kennen; de redenen die worden gegeven door de getuigen hoe ze verzoeker kennen lijken echter plausibel;
- de familie van verzoeker heeft naar alle waarschijnlijkheid getuigen beïnvloed of dat proberen te doen.

Deze omstandigheden kunnen ertoe leiden dat men met een sceptische blik kijkt naar de bewering van verzoeker dat hij met feit 2 niets van doen heeft gehad. De Commissie is echter van mening dat zulke intuïtieve inschattingen niet de doorslag mogen geven. Immers, ook als voornoemde feiten en omstandigheden in het nadeel van verzoeker worden uitgelegd, is daarmee nog niet gezegd dat hij betrokken was bij de aanval op het Adventistencomplex.

Daarbij speelt mee dat juist bij de verklaringen over actieve betrokkenheid van verzoeker bij (de zware beschuldiging van) het doden van mensen bij de aanval op het Adventistencomplex twijfel kan rijzen. Verklaringen waarover minder twijfel lijkt te bestaan zien niet op actieve betrokkenheid van verzoeker bij de aanval, maar op het geven van opdrachten en uitdelen van machetes bij andere gelegenheden en zijn van Hutu's afkomstig, hoewel dat er ook maar twee zijn: [getuige 28] - die op zijn verklaring bij de RC overigens is teruggekomen - en [getuige 29].

Wat betreft het punt dat de prominente positie van [betrokkene 3] negatief afstraalt op verzoeker kan worden opgemerkt dat getuige [getuige 30], een zogenaamde 'conseiller',

alleen over [betrokkene 3] belastend heeft verklaard en de naam van verzoeker niet noemt. Dat geldt ook voor getuige [getuige 19], een Hutu: hij noemt [betrokkene 3], maar niet verzoeker. Ook de TIP-getuigen verklaren over verzoeker aanzienlijk minder (belastend) dan over [betrokkene 3].

De slotsom van de tweede benaderingswijze is dat er aanleiding is te adviseren nader onderzoek te doen naar de totstandkoming van de verklaringen van in elk geval de getuigen die hebben verklaard verzoeker te hebben gezien op het terrein van het Adventistencomplex ten tijde van de aanval op 16 april 1994 en die hem daarbij een actieve rol toeschrijven.

15.5. De Commissie kiest voor de tweede benaderingswijze

De voorkeur van de Commissie gaat uit naar de tweede benaderingswijze. Het hof zag ten tijde van het wijzen van het arrest in de zaak van verzoeker geen concrete aanwijzingen voor beïnvloeding van getuigen. Nadien zijn door de TIP-getuigen in de Canadese zaak tegen [betrokkene 1] verklaringen afgelegd over de totstandkoming van belastende verklaringen. Naar het oordeel van de Commissie zouden daarmee thans wel concrete aanwijzingen voor mogelijke beïnvloeding/samenspanning van getuigen kunnen bestaan. Door de verklaringen van de TIP-getuigen is twijfel ontstaan over de betrouwbaarheid van de voor verzoeker belastende getuigenverklaringen over feit 2. De totstandkoming van die verklaringen moet nader worden onderzocht zodat die twijfel kan worden weggenomen, dan wel nader kan worden onderbouwd.

16. Eindconclusies en adviezen

De Commissie adviseert geen onderzoek te laten verrichten naar de totstandkoming van de voor verzoeker belastende getuigenverklaringen over feiten 1 (Ambulance) en 3 (Gezin [slachtoffers]). Immers, de veroordeling voor deze twee feiten berust op verklaringen van andere getuigen dan die onderdeel uitmaken van de veroordeling voor feit 2. Er zijn geen aanwijzingen die aannemelijk maken dat bij de getuigen van wie de verklaringen gebruikt zijn voor feiten 1 en 3 sprake is geweest van samenspanning/beïnvloeding. De analyse van Project Gerede Twijfel leidt niet tot een andere uitkomst.

De Commissie adviseert de procureur-generaal geen rechtshulpverzoeken te doen aan het MICT en aan Rwanda.

De Commissie adviseert de procureur-generaal nader onderzoek te doen naar de totstandkoming van de voor verzoeker belastende getuigenverklaringen over feit 2 (aanval op het Adventistencomplex). Het onderzoek zou zich in het bijzonder moeten richten op de getuigen die hebben verklaard dat zij verzoeker op het terrein van het Adventistencomplex hebben gezien met een vuurwapen en/of hem daarmee hebben zien schieten. In de verklaringen van deze getuigen ligt immers het zwaartepunt van het bewijs en bij die getuigen zou de samenspanning/beïnvloeding zich kunnen hebben voorgedaan.

Den Haag, 16 mei 2023

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Merckelbach', with a stylized flourish at the end.

H. Merckelbach,
Plaatsvervangend voorzitter Adviescommissie afgesloten strafzaken